

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářské a politické dějiny 20. století

OBCHODNĚ-POLITICKÉ VZTAHY MEZI
ČESKOSLOVENSKOU REPUBLIKOU A MAĎARSKÝM
KRÁLOVSTVÍM V LETECH 1920–1927

diplomová práce

Autor: Bc. Marek Krámský

Vedoucí práce: doc. Mgr. et Mgr. Andrej Tóth, Ph.D.

Rok: 2019

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci na téma Obchodně-politické vztahy mezi Československou republikou a Maďarským královstvím v letech 1920–1927 vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Bc. Marek Krámský

V Praze, dne 5. 5. 2019

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce, doc. Mgr. et Mgr. Andreji Tóthovi, Ph.D., za cenné rady a ochotu při konzultacích v průběhu psaní diplomové práce. Děkuji také své rodině za podporu a trpělivost v průběhu celého studia.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatel : **Bc. Marek Ježek**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Hospodářské a politické dějiny 20. století**
Název tématu: **Obchodně-politické vztahy mezi Československou republikou a Maďarským královstvím v letech 1920–1927**

Zásady pro vypracování:

1. Cílem diplomové práce je na základě deskriptivní analýzy poválečné situace v Československé republice a Maďarském království ve zkoumaném období zhodnotit, zda vzájemné obchodně-politické vztahy byly narušeny nejen trianonskou mírovou smlouvou, ale i dalšími restriktivními nařízeními zaváděnými v obou zemích. Základní hypotézou bude tvrzení, že po podpisu trianonské mírovou smlouvy nedošlo k okamžité stagnaci zahraničního obchodního obrátu mezi oběma státy. Za použití metod analýzy a syntézy budou zjištěná data prozkoumána, čímž bude umožněno dále lépe poznat určité návaznosti a podobnosti spojená se zaváděnými opatřeními v průběhu let. Pro porovnání získaných dat proběhne i srovnání objemu zahraničního obchodu Československé a Rakouské republiky ve stejném období.
2. Aktuálnost a význam zvoleného tématu vyplývá po rozpadu Rakousko-Uherska z nového uspořádání geopolitické mapy střední a východní Evropy. Po první světové válce vznikly nové státy, nová politická uskupení a především zcela nové mezinárodní obchodně-politické vztahy nových svrchovaných států regionu. Očekávaným přínosem práce bude představení nově se utvářejících hospodářsko-politických vztahů a obchodních dohod mezi Československem a Maďarskem na pozadí základní komparace s obchodně-politickými vztahy s Rakouskem. Toto téma lze v současné době, především v souvislosti s Brexitem, označit za velmi aktuální.
3. Teoretická část práce bude věnována nejen deskriptivnímu popisu poválečné situace v obou zemích, ale i díky metodě explanace bude rekonstruován hospodářsko-politický charakter každé země zvlášť a jeho předpoklady pro vzájemný obchod před trianonskou mírovou smlouvou. Následně se práce bude zabývat samotnou trianonskou mírovou smlouvou. Při zpracování zvolené problematiky budou použity nepřímé a progresivní metody z řady metod historických a dále metody deskripce a komparace.
4. V praktické části bude na základě tvrdých dat, jak v rámci exportu, tak importu mezi zeměmi, rozděleno zvolené období metodou analýzy na jednotlivé roky a z něj získány každoroční údaje o velikosti obchodu a jeho objemu. Následně budou metodou syntézy a indukce získané údaje prozkoumány a sjednoceny do jednoho celku. Tím bude umožněno dále lépe poznat určité návaznosti a podobnosti spojená se zaváděnými opatřeními v průběhu let.
5. Klíčová slova:
Československá republika, Maďarské království, obchodně-politické vztahy, trianonská mírová smlouva, 1920–1927.

Rozsah práce: 65 normostran

Seznam odborné literatury:

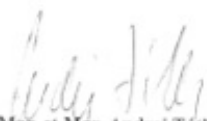
1. DEJMEK, J. – LOUŽEK, M. (ed.). *Trianonská smlouva : devadesát let poté : sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. ISBN 978-80-86547-92-3.
2. IRMANOVÁ, E. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002. ISBN 8086067627.
3. TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století. "Bethlenovská" konsolidace nového státu a československo-maďarské hospodářsko-politické vztahy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2015. 344 s. ISBN 978-80-245-2114-5.
4. KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7106-616-3.
5. OLŠOVSKÝ, R. *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
6. PRŮCHA, V. *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava: Pravda, 1974.
7. ROMPORTOVÁ, M. – SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918-1938*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0588-2.

Datum zadání diplomové práce: říjen 2018

Termín odevzdání diplomové práce: leden 2019

Bc. Marek Ježek
Řešitel

prof. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.
Vedoucí katedry

doc. Mgr. et Mgr. Andrej Tóth, Ph.D.
Vedoucí práce

prof. Ing. Zdeněk Chytil, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vývojem hospodářské spolupráce mezi Československou republikou a Maďarským královstvím v letech 1920–1927. Jejím hlavním cílem je vyhodnotit vzájemný obchod mezi oběma státy. Dalším cílem je klasifikovat důležitost obchodu mezi Slovenskem, Podkarpatskou Rusí, jako bývalých uherských území), s Maďarským královstvím (podíl komodit z území Slovenska a Podkarpatské Rusi na celkovém československo-maďarském vzájemném obchodu a maďarského zboží směřující do uvedených částí Československa). Teoretická část se věnuje rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku nástupnických států. Dále se zabývá jejich hospodářsko-politickou situací a dopady trianonské mírové smlouvy na další bilaterální vývoj. Praktická část analyzuje hospodářskou spolupráci nejen mezi oběma státy, ale také mezi odloučenými oblastmi a Maďarskem. Pro komparaci získaných dat a verifikaci hypotéz jsou analyzovány i hospodářské vztahy mezi Československem a Rakouskem i Maďarskem a Rakouskem. Na základě zjištěných dat a odpovědí na položené výzkumné otázky se podařilo potvrdit hypotézu: Po podpisu trianonské mírové smlouvy nedošlo k okamžité stagnaci zahraničního obchodního obratu mezi Československem a Maďarskem z důvodu kontinuity původního uherského trhu. Současně na základě zkoumaných jednání, zaváděných vládních opatření a získaných statistických dat byla verifikována i druhá hypotéza: Antagonismus vycházející z charakteru maďarské mírové smlouvy byl hlavním determinantem jak zhoršení politických vztahů ve dvacátých letech mezi Maďarským královstvím a Československou republikou, tak posléze stagnací objemu obchodu mezi oběma státy. Práce by se mohla stát podkladem pro další hlubší výzkum v oblasti spolupráce odloučených území s Maďarskem po roce 1927.

Klíčová slova

Československá republika, Maďarské království, Slovensko, Podkarpatská Rus, obchod, Trianonská smlouva, 1920–1927

Abstract

This diploma thesis focuses on the topic of the development of economic cooperation between the Czechoslovak Republic and the Kingdom of Hungary between 1920 and 1927. Its main objective is to evaluate trade between the two countries. Another aim is to classify the importance of trade between Slovakia and Subcarpathian Rus, as former Hungarian territories, and the Kingdom of Hungary with regards to the share of commodities from Slovakia and Subcarpathian Rus in the total Czechoslovak-Hungarian mutual trade and Hungarian goods heading to those parts of Czechoslovakia. The theoretical part deals with the disintegration of Austria-Hungary and the emergence of successor states. It also deals with their economic-political situation and the effects of the Trianon Peace Treaty on further bilateral development. The practical part analyzes economic cooperation not only between the two states, but also between the separated areas and Hungary. The economic relations between Czechoslovakia and Austria as well as Hungary and Austria are analyzed for comparison of obtained data and verification of hypotheses. Based on the data and answers to the research questions, the hypothesis was confirmed: After the signing of the Trianon peace treaty, the foreign trade turnover between Czechoslovakia and Hungary did not immediately stagnate due to continuity of the original Hungarian market. At the same time, the second hypothesis was verified on the basis of the investigated actions, implemented government measures and obtained statistical data: Antagonism based on the character of the Hungarian peace treaty was the main determinant of both the deterioration of political relations in the 1920s between the Kingdom of Hungary and the Czechoslovak Republic and then the stagnation of trade between the two States. The thesis could be the basis for further deeper research in the field of collaboration between separated territories and Hungary after 1927.

Key words

Czechoslovakia, The Kingdom of Hungary, Slovakia, Subcarpathian Rus, trade, Treaty of Trianon, 1920 – 1927

JEL Klasifikace / JEL Classification

F160, N440, N740

Obsah

Úvod	11
1 Teoretická část	14
1.1 Rozpad Rakousko-Uherska a vznik nástupnických států.....	14
1.1.1 Vznik Československa	15
1.1.2 Vznik Maďarska	18
1.2 Charakter hospodářsko-politické situace v ČSR a Maďarsku bezprostředně po válce	20
1.2.1 Charakter hospodářsko-politické situace v ČSR 1918–1920	20
1.2.2 Charakter hospodářsko-politické situace v Maďarsku 1918–1920.....	23
1.3 Předpoklady v ČSR a Maďarsku pro vzájemný obchod ve dvacátých letech	23
1.4 Mírová smlouva s Maďarskem	26
1.5 Hospodářsko-politická situace ve dvacátých letech v ČSR a Maďarsku	29
1.5.1 Maďarsko v letech 1920–1927	29
1.5.2 ČSR v letech 1920–1927.....	31
1.6 Politicko-obchodní jednání a dohody mezi ČSR a Maďarskem mezi léty 1918-1927	33
1.6.1 Politicko-obchodní jednání 1918–1920	33
1.6.2 Politicko-obchodní jednání 1921–1923	34
1.6.3 Politicko-obchodní jednání 1924–1926	37
1.6.4 Politicko-obchodní jednání v roce 1927 a obchodní smlouva.....	39
2 Analytická část.....	41
2.1 Vzájemný obchod mezi Československem a Maďarskem.....	41
2.1.1 Import a export zboží mezi zeměmi v jednotlivých letech.....	41
2.1.1.1 Rok 1920	42
2.1.1.2 Rok 1921	44
2.1.1.3 Rok 1922	46
2.1.1.4 Rok 1923	49
2.1.1.5 Rok 1924	51
2.1.1.6 Rok 1925	54
2.1.1.7 Rok 1926	56
2.1.1.8 Rok 1927	58
2.1.2 Podrobný pohled na vzájemný obchod mezi odtrženými územími a Maďarskem	60
2.1.2.1 Vzájemný obchod Maďarska a odtržených oblastí – Slovenska a Podkarpatské Rusi..	61
2.1.2.1.1 Rok 1923	61
2.1.2.1.2 Rok 1924	62
2.1.2.1.3 Rok 1925	63

2.1.2.1.4 Rok 1926	64
2.1.2.1.5 Rok 1927	65
2.1.2.2 Souhrn obchodu Slovenska, Podkarpatské Rusi a Maďarska v letech 1923–1927	66
2.1.3 Celkový objem obchodu mezi ČSR a Maďarskem v letech 1920 – 1927.....	68
2.1.4 Hospodářská spolupráce mezi Československem, Maďarskem a Rakouskem.....	71
2.1.4.1 Obchodně politické vztahy Československa a Rakouska v letech 1918–1927	71
2.1.4.2 Obchodně politické vztahy Maďarska a Rakouska v letech 1918–1927	75
2.1.5 Srovnání vzájemného obchodu mezi Československem, Maďarskem a Rakouskem.....	78
2.1.6 Zhodnocení hospodářské spolupráce mezi ČSR a Maďarskem v letech 1920–1927	81
Závěr.....	84
Seznam tabulek	87
Seznam grafů	88
Seznam použitých zdrojů.....	88

Úvod

Rozpadem Rakousko-Uherska byla výrazně přepsána politická mapa střední Evropy. Habsburská monarchie byla nahrazena novými státními útvary a jednotný hospodářský prostor pak musel být současně předefinován v rámci nového systému obchodně-politických dohod mezi novými národními ekonomikami. V oblasti střední a jihovýchodní Evropy docházelo již v průběhu války k silné akceleraci národních hnutí, která výrazně přispěla k budoucí proměně obchodních a politických vztahů mezi zeměmi. Nejdůležitější mezinárodně právní dokumenty vztahující se k nově vzniklým zemím jsou smlouvy z 10. září 1919, respektive 4. června 1920, kdy byly podepsány mírové smlouvy s nově vzniklými státy, Rakouskem v Saint German-en-Laye a Maďarskem v Trianonu. Především pak Maďarsko, jako stát poražený, se dostalo do role státu, který se musel smířit s nadiktovanými mírovými nekompromisními podmínkami a se skutečností, že prakticky všichni jeho sousedé se staly státy „nepřátelskými“.¹

Po první světové válce a rozpadu Rakousko-Uherska se jako nový stát zformovala i Československá republika (dále jen ČSR). Její působení v poválečných letech a zvláště pak ve dvacátých letech 20. století je všeobecně považováno za jedno z nejúspěšnějších období s ohledem jak z hlediska politického, tak hospodářského.

Na pozadí událostí, jakými byly nedávno odhlasovaný odchod Velké Británie z Evropské unie a snahy o odtržení Katalánska od Španělska se autor rozhodl k sepsání diplomové práce z období po rozpadu Rakousko-Uherska. Významnost tématu je zvýrazněna i oslavami výročí sto let od vzniku v uplynulém roce. Autor sleduje samotnou aktuálnost tématu a kontinuitu, především v nejistém vývoji po bývalé hospodářsko-politické spolupráci v rámci habsburské monarchie a hledáním nových obchodně-politických vazeb především mezi nově vzniklými zeměmi.

Hlavním cílem této práce je na základě zvolených metod zhodnotit objemy vzájemného obchodu mezi ČSR a Maďarským královstvím s přihlédnutím k politické a

¹ IRMANOVÁ, E. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002, 410 s. ISBN 80-86067-62-7., s. 192.

hospodářské situaci v zemích a jejich společným jednáním po podpisu trianonské smlouvy. Budou analyzovány nejen objemy obchodu v letech 1920 až 1927, ale i pohyby nejdůležitějších komodit. K vyhodnocení údajů autor využije zvolených výzkumných otázek. Pro analýzu vývoje zahraničního obchodu bude porovnány ve zvoleném období nejen objem exportu a importu v korunách, ale také v celkovém množství.

Dalším cílem bude klasifikovat důležitost obchodu mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí v rámci nově vzniklého Československa s Maďarským královstvím. Pro porovnání získaných dat bude provedeno i srovnání objemu zahraničního obchodu Československé republiky, Rakouské republiky a Maďarského království ve stejném období.

Jak již bylo zmíněno, stěžejní částí práce je analýza zahraničního obchodu mezi zeměmi. Z toho pramení také hlavní hypotézy: 1) *Po podpisu trianonské mírové smlouvy nedošlo k okamžité stagnaci zahraničního obchodního obratu mezi Československem a Maďarským královstvím z důvodu kontinuity původního uherského trhu;* 2) *antagonismus vycházející z charakteru maďarské mírové smlouvy byl hlavním determinantem jak zhoršení politických vztahů ve dvacátých letech mezi Maďarským královstvím a ČSR, tak posléze stagnací objemu obchodu mezi oběma státy.*

K verifikaci či falzifikaci uvedených hypotéz autorovi pomohou i výzkumné otázky: 1) *Jaký byl import a export zboží z Maďarska do ČSR od Trianonské smlouvy do roku 1927?* 2) *Jaký vliv měla obchodní a politická jednání mezi zeměmi na vzájemný obchod ve dvacátých letech?* 3) *Jak se podílela jednotlivá restriktivní opatření zaváděná v obou zemích na vzájemném obchodě?*

Teoretická část práce si klade za cíl představit nejen všeobecnou politickou a hospodářskou situaci v obou státech během sledovaného, ale i politicko-hospodářská rozhodnutí v obou zemích zvlášť. Výzkum tématu bude založen na deskriptivním popisu vycházejícím z historické metody studia primárních i sekundárních pramenů a zároveň na základě nabytých znalostí soudobých hospodářsko-politických dějin Rakousko-Uherského hospodářství, včetně poválečné politické situace v obou zkoumaných zemích. V další části díky metodě explanace bude logicky rekonstruován hospodářsko-politický charakter samostatně každé země a jeho předpoklady pro budoucí vzájemný obchod po trianonské mírové smlouvě. V samostatném oddíle pak bude deskriptivně popsána trianonská mírová smlouva a její důsledky pro ČSR a Maďarské království. Autor také představí a vyličí

nejdůležitější politická a obchodní jednání a z nich vycházející výstupy, například různá restriktivní opatření zaváděná v jednotlivých zemích.

Analytická část práce bude rozdělena tak, aby teoretická část práce poskytovala dostatečný rámec, do kterého je vzájemný obchod zemí zasažen. Tato část práce bude postavena na práci s nevydanými prameny institucionální povahy, jež byly získány autorem v Národním Archivu v Praze a Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Z hlediska primárních pramenů budou při rozboru jednotlivých témat práce využity bohaté fondy tehdejšího československého a maďarského ministerstva zahraničních věcí. Pro povahu práce budou zásadním pramenem statistická data. Autor bude studovat nejen statistické ročenky československého zahraničního obchodu, ale i maďarské statistické ročenky. Uvedená data jednotlivých let budou nejprve autorem analyzována a dále sjednocena pro získání celkového přehledu o velikostech obchodu a objemu převáděného zboží. Následně budou metodou syntézy a indukce získané údaje prozkoumány v rámci jednoho celku, čímž bude umožněno dále lépe poznat určité návaznosti a podobnosti spojená se zaváděnými opatřeními v průběhu let. Očekávaným problémem, s nímž je třeba při studiu uvedených zdrojů počítat, bude pravděpodobně skutečnost, že československé a maďarské statistiky se mohou lišit, ať již z důvodu přepočtů na jednotlivé měny (pengő, maďarská zlatá koruna) nebo díky nepřesným dobovým informacím v obou zemích.

Základní rámec politicko-hospodářských vztahů mezi oběma státy by měly autorovi poskytnout vybrané monografie, a hlubší vhled do problematiky by měla poskytnout specializovaná sekundární literatura, dobové, resp. Primární prameny. Vzhledem k důležitosti tématu, byla o utváření nových států po první světové válce a jejich novým hospodářským problémům napsána spousta odborných publikací od mnoha významných autorů. Metodou komparace budou sledovány určitá podobnostní specifika autorů věnujících se zvolenému tématu. Pro teoretickou část práce jsou stěžejní publikace od Evy Irmanové *Maďarsko a versailleský mírový systém* (2002) a historičky Marty Romportlové *ČSR a Maďarsko 1918–1938* (1986) a její společná publikace se Zdeňkem Sládkem *Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918–1938* ze stejného roku. Autor dále při zpracování této práce využije poznatků vedoucího práce Andreje Tótha, jež se zabývá již řadu let zrodem a charakterem specifického politického systému meziválečného Maďarska a jeho vývojem ve dvacátých letech v kontextu zahraničně politickém a hospodářském. Bude využita publikace *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století: "bethlenovská" konsolidace nového státu a československo-maďarské*

hospodářsko-politické vztahy (2015). Ze zahraničních autorů bude využita publikace od Manfreda Rauchensteinera *The First World War and the End of Habsburg Monarchy, 1914-1918* (2014) a také od autorů Ivana T. Berenda a Gyorgyho Ránkiho *The development of the manufacturing industry in Hungary (1900–1944)* (1960). V praktické části pro analýzu dat bude autor především vycházet ze *Statistické ročenky zahraničního obchodu Republiky československé (1920 až 1927)* a bude využito mj. sbírky zákonů a nařízení z let 1918 až 1927.

Rozpad Rakousko-Uherska a utváření nových států výrazně ovlivňovalo nejen hospodářskou a sociální politiku uvnitř původní monarchie, ale i v rámci celé Evropy, proto není možné pohlížet na zahraniční obchod ČSR a Maďarského království jen v rámci těchto zemí. Autor si zcela uvědomuje i další zásadní okolnosti dvacátého století mající vliv na utváření mezinárodního obchodu, avšak pro potřeby této práce bude využit pro komparaci jen obchod v rámci ČSR a Rakouska. Neméně důležité dále vnášející do zkoumané problematiky nové kvality je i následující období od roku 1927 do roku 1939, tato doba však je ponechána k formulacím do jiných prací.

1 Teoretická část

1.1 Rozpad Rakousko-Uherska a vznik nástupnických států

Rozpadem habsburské monarchie a zrodem nástupnických států byla po první světové válce ve střední a jihovýchodní Evropě nastolena nová politická situace. Vytvořila se nová skupina států, které notně musely vyřešit především otázku hospodářské stability a vzájemných mezinárodních vztahů. Do skupiny těchto zemí patřilo i Československo, Rakousko i Maďarsko. České země byly součástí Předlitavska (Rakouska) s původním centrem ve Vídni. Druhou částí monarchie bylo Zalitavsko (Uhersko) se sídlem v Budapešti. K Zalitavsku patřilo Slovensko i Podkarpatská Rus, které se staly po skončení Velké války² součástí Československé republiky.

² RAUCHENSTEINER, M. *The First World War and the End of Habsburg Monarchy, 1914-1918*. Vienna: Böhlau, 2014, 1181 s. ISBN 978-320-579-588-9., s. 13.

Ekonomiky nově vznikajících států tvořily do roku 1918 součást jednotného vnitřního trhu, v jehož rámci fungoval dopravní, finanční a správně-organizační systém. Nástupnické státy měly mnoho společných hospodářských rysů, ale také spousty určitých odlišností. Pro tuto práci je zásadní srovnání postavení silně průmyslového Československa a Maďarska, jehož hospodářství bylo více založeno na agrárně-průmyslovém odvětví. Avšak ekonomiky v obou zemích byly ovlivněny bezprostřední poválečnou hospodářskou a politickou krizí.³

Nedlouho po rozpadu Rakousko-Uherska se objevily tendence k obnově dřívějšího společného vnitřního trhu. Tyto představy měly různé podoby, i z hlediska teritoriálního rozsahu uvažované ekonomické integrace. Například v polovině roku 1919 jednala Nejvyšší rada Pařížské mírové konference o vytvoření celní unie, která by vedla od severu Polska až na Sicílii nebo návrh francouzského ministerského předsedy Milleranda⁴ na utvoření podunajské federace.⁵ Tyto tendence ovšem narážely především na nové politické poměry uvnitř i vně nových států, které si jakékoliv omezení nabyté státní svrchovanosti, byť jen hospodářské, nepřáli a zásadně jej odmítaly. Zejména Československo pokládalo jakékoliv úvahy o hospodářském sblížení středoevropského prostoru za nebezpečné, a to hlavně z důvodu možného opětovného posílení původních hospodářských center bývalé monarchie, tedy Vídně a Budapešti, což by podle představ Prahy hrozilo reálnou změnou a přesunem politických sil mezi vítěznými a poraženými státy v regionu.⁶

1.1.1 Vznik Československa

Jedním z nástupnických států po Rakousko-Uhersku byla Československá republika, vzniklá spojením historických českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi.

³ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918-1938*. Brno : Masarykova univerzita, 1994, 216 s. ISBN 80-210-0588-2., s. 4.

⁴ Alexandre Millerand (1859-1943), francouzský socialistický politik, 20. ledna až 23. září 1920 premiér francouzské vlády, 23. září 1920 – 11. června 1924 prezidentem Francie.

⁵ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 5.

⁶ PRŮCHA, V. *Hospodářské dějiny evropských socialistických zemí*. Praha: Svoboda, 1977. 606 s. ISBN 8024504995. s. 33-52.

Hlavní roli na vzniku československého státu měla Československá národní rada působící v Paříži. V květnu 1918 došlo na jednání v Pittsburghu za účasti Tomáše Garriguea Masaryka k dohodě mezi představiteli české a slovenské emigrace o budoucí podobě země a jejím politickém uspořádání. Bylo rozhodnuto, že nově vzniklý stát bude mít demokratickou ústavu. V ujednání však nebyl použit termín „československý národ“, nýbrž „Češi a Slováci, české země a Slovensko. Dle Pittsburské dohody mělo přesné uspořádání poměrů volených orgánů v Československu vzejít z demokratických voleb. Tato dohoda byla uložena v kongresu Spojených států amerických. Slovenština byla zvolena jako úřední jazyk ve školách a veřejném životě. Tato dohoda sice byla významná z hlediska utvoření společného státu Čechů a Slováků, její podoba však předurčila i budoucí třecí plochy mezi oběma větvemi československého národa, které se velice brzy začaly od sebe oddalovat a na Slovensku začal velmi brzy sílit slovenský autonomismus, který Praha považovala za neslučitelný s ústavněprávními základy země, jež byly stanoveny v roce 1920.⁷

Prvním důležitým dnem se stal 18. říjen 1918, kdy T. G. Masaryk doručil prezidentu Woodrow Wilsonovi takzvanou „Washingtonskou deklaraci“ obsahující vyhlášení československé nezávislosti.⁸ Zlomovým okamžikem pro československou veřejnost se stala nóta rakouského ministra zahraničí hraběte Gyuly Andrássyho ml., jež byla ráno 28. října 1918 vyvěšena na vývěsce budovy novin Národní politika na Václavském náměstí. Vídeň v ní souhlasila s podmínkami prezidenta USA Wilsona zahájení vyjednávání o budoucnosti práv zejména Čechů, Slováků a Jihoslovanů. Toto prohlášení bylo davy chápáno jako vyhlášení kapitulace Rakousko-Uherska a zastupující vedení Národního výboru v Praze Antonín Švehla, Jiří Stříbrný a František Soukup – část předsednictva v čele s Karlem Kramářem odjela 25. října 1918 do Ženevy jednat s exilovou politickou reprezentací o sladění společného postupu – v reakci na aktuální dění v pražských ulicích se rozhodli převzít moc v klíčových institucích. Rozpad Rakousko-Uherska se tak začal dříve, než se očekávalo, např. Edvard Beneš však plánoval vyhlásit samostatnost až v roce 1919. Na zmíněných ženevských poradách byl paralelně dohodnut způsob převodu státní moci z Rakousko-Uherska na československý stát. Stávající mocenský a hospodářský

⁷ HOTMAR, J. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus Press, 2005, 432 s. ISBN 8090355048., s. 260-274.

⁸ GERLOCH, A.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektum, 1996, 520 s. ISBN 8071750417., s. 15.

system neměl být nahrazen zcela novým nýbrž měl navázat na jeho sociální a politickou strukturu i právní řád.⁹

Československý stát převzal 21 % území a 25 % obyvatelstva bývalé monarchie. Rozloha nového státu byla 140 tis. km² a při prvním sčítání lidu v roce 1921 v něm žilo 13,6 mil obyvatel s početnými skupinami národnostních menšin, především Němců, Maďarů a Ukrajinců (Rusínů), jejichž celkový podíl na složení obyvatelstva dosáhl až jedné třetiny.¹⁰

⁹ BĚLINA, P. *Kronika Českých zemí. Čtvrté, aktualizované vydání.* Praha : Fortuna Libri, 2012, 960 s. ISBN 9788073211., s. 625; VYKOUPILOV, L. *Jiří Stříbrný: portrét politika.* Brno: Masarykova univerzita, 2003, 318 s. ISBN 80-86488-11-X. s. 77-80.; KLIMEK, A. *Říjen 1918: vznik Československa.* Praha: Paseka, 1998, 280 s, ISBN 8071851752., s. 219-222.

¹⁰ SIRŮČEK, P. (a kol.) *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie,* Praha: Melandrium, 2007, 511 s. ISBN 978-80-86175-53. s. 66.

1.1.2 Vznik Maďarska

Zatímco Československo bylo státem vítězným, poválečné Maďarsko patřilo ke státům poraženým. Mírová smlouva znamenala pro Maďarsko velké omezení jak z hlediska geopolitického, sociálního, politického tak i hospodářského. Výsledkem diktátu vycházejících z mírových smluv se Maďarsko dostalo do složité situace při hledání vlastní adaptace v novém poválečném uspořádání střeoevropského regionu. Ve výsledku se na přelomu 1919–1920 utvořil tzv. horthyovský poloautoritativní režim. Z hlediska ústavněprávního byl založen na občanském parlamentarismu se všemi náležitostmi, avšak v praxi autokraticky účelově regulovaném.¹¹ Nový vládní křesťansko-národní politický kurz z politické scény odsunul občansko-demokratické síly, které po konci války usilovaly o Maďarsko orientované na západní země. Maďarsko se po roce 1918 muselo vypořádat nejen s problematickým vnitropolitickým vývojem, ale i okupací ze strany rumunských, jugoslávských či francouzských armád. Rumunské armády obsadily Budapešť dne 4. srpna 1919 a stažení vojsk proběhlo mezi 14. až 16. listopadem 1919. Jugoslávské armádní uskupení tvořené Chorvaty, Slovinci a Srby okupovalo značnou část Baranyské župy a bylo staženo až na nátlak dohodových mocností v roce 1921 po nepovedeném vyhlášení místní srbsko-maďarské republiky. Francouzská armáda s Národním vojskem pod vedením Miklóse Horthyho de Nagybánya obsadilo část jižního Maďarska mezi březnem 1919 až 1. srpnem 1919, tedy v době Maďarské republiky rad v čele s komunistickým politikem Bélou Kunem.¹²

Maďarská společnost byla z politicko-společenského hlediska rozdělena do několika názorově odlišných skupin. Jednou z diferencí bylo názorové rozdělení na pravici a levici. Dále také na stoupence republiky a monarchie, tedy zastánce habsburského domu a neústupné stoupence svobodné volby krále – Maďarsko se i po válce nakonec vrátilo k monarchistickému státnímu zřízení. Diferenciace společnosti však měla jeden zásadní stmelující prvek, a tím byl hněv ohledně chystajícího se mezinárodněprávního okleštění země na základě statutu poražené země.¹³

¹¹ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, Praha: Oeconomica, 2015, 344 s. ISBN 978-80-245-2114-5., s. 12.

¹² Tamtéž, s. 12.

¹³ Tamtéž, s. 13.

Celonárodní pocit bezpráví a nespravedlnosti po prohrané válce, pramenící z historické tradice samozřejmé jednoty země Svatoštěpánské koruny se nepodařilo za celé tzv. horthyovské období překonat. K čemuž nepřispěla ani rozhodnutí dohodových zástupců na mírové konferenci v Paříži o okleštění území. Rozloha Maďarska se zmenšila ze 325 tisíc km² na 93 tisíc km² (nepočítaje Chorvatské území). S tím spojený počet obyvatel se zmenšil z původních 21,6 milionů na necelých 8,5 milionů obyvatel (viz Tabulka 1).¹⁴

Dalekosáhlé změny se promítaly i ve sféře hospodářské. Na maďarském území zůstalo necelých 50 % továren, 50 % dělníků, 51 % pohonných zdrojů a přibližně jen 55 % hodnoty průmyslové výroby.¹⁵

Tabulka 1. Změna vybraných demografických údajů o Maďarsku (Uhersku) v letech 1913 a 1927

Změna rozlohy a počtu obyvatel v Uhersku / Maďarsku v roce 1913 a 1927			
Rok	1913	1927	Změna
Rozloha (km²)	325 411	92 916	- 232 495
Počet obyvatel (tis.)	21 603	8 522	- 13 081

Zdroj: TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*. Praha: Oeconomica, 2015, s. 306. ISBN 9788024521145. Úprava vlastní.

Zvláště ztráta Slovenska byla pro Maďarsko hospodářsky významná. Slovensko patřilo k nejbohatším a nejvyvinutějším částem Uherska. Bylo zdrojem surovin a levné pracovní síly. Slovenský průmysl byl podporován nejen vládou, ale i maďarskými vládními kruhy především z důvodu, že byl v rukou maďarského, německého a židovského kapitálu.¹⁶ Slovensko mělo zároveň nesporný význam tranzitní, a to jak pro uherský trh, tak pro celé území monarchie.

¹⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁵ BEREND, I.; RÁNKI G. *The development of the manufacturing industry in Hungary (1900-1944)*. Budapest: Akademia Kiadó, 1960. s. 204-228. s. 210-215.

¹⁶ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské hospodářské styky ve 20. letech. (Nástin problematiky a vývoj jejího politicko-obchodního aspektu od r. 1918 do smlouvy z r. 1927)*. Europae Centralis Atque Orientalis Studia Historica, II, 1975, s. 307-309.

1.2 Charakter hospodářsko-politické situace v ČSR a Maďarsku bezprostředně po válce

1.2.1 Charakter hospodářsko-politické situace v ČSR 1918–1920

Československo patřilo mezi ostatními nástupnickými státy k nejvíce hospodářsky rozvinutým zemím. Největším nedostatkem nově vzniklého státu bylo spojení dvou velice odlišných částí. Vyspělý průmysl s pokročilým zemědělstvím v Čechách, na Moravě a ve Slezsku kontrastoval s agrárním modelem na Slovensku a Podkarpatské Rusy. V českých zemích měl průmysl, ať už cukrovarnický, pivovarnický, sklářský, dřevařský, chemický či kožedělný, výhodu především v rozsáhlé palivové základně kamenného a hnědého uhlí na jehož základě nebyl výhradně odkázán na zahraniční suroviny. Na druhou stranu pro potřeby těžkého průmyslu zde byl nedostatek železných rud. Největším problémem bylo i přes připojení Slovenska najít vhodná odbytíště pro zboží.¹⁷

Nově vzniklá ČSR a jeho ekonomika byly tedy přímo závislé na prosperitě zahraničního obchodu. Na základě bývalého společného trhu a geografické polohy bylo rovněž závislé na zahraničním kapitálu. Příčin ekonomických problémů bylo hned několik. Ekonomika se prvně musela vyrovnat s nepřímými válečnými důsledky.¹⁸ Dalším problémem bylo znehodnocení měny a silná závislost Prahy na Vídni a Bratislavy na Budapešti. Vláda ČSR vycházela z obavy, že závislost na původní rakousko-uherský trh ohrožuje politickou a hospodářskou nezávislost země.¹⁹

Hospodářský vývoj v Československé republice byl ovlivněn mezinárodním vývojem. Ten se v poválečné Evropě vyznačoval sílením antidemokratických režimů ať už to byli ruští bolševici, či španělští fašisté. Ve zbytku Evropy autokratické směry pomalu degenerovaly a pozvolna byly nahrazovány kapitalismem. Dalším znakem dvacátých let 20. století se stal pokrok v technice a výrobě. Nejvýznamnější bylo zavedení pásové výroby, otevření obchodních domů, elektrifikace, mechanizace zemědělských prací atp. Evropský

¹⁷ ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a Maďarsko 1918-1938: bezprostřední vývojová báze a průběh obchodně politických vztahů*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1986, 159 s., s. 33-51.

¹⁸ Například zoufalý nedostatek surovin, či zničení dopravního systému ve střední Evropě.

¹⁹ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 8.

hospodářský vývoj se také vyznačoval na základě těchto změn svou nerovností. Důležitým ukazatelem, který ovlivňoval tento poválečný vývoj byla inflace. Aby Československo uchránilo mezinárodní obchod, a především československé výrobky přejalo a v roce 1919 etablovalo rakousko-uherský tarifní systém, který se postupně přizpůsoboval novým podmínkám.²⁰

Důležitým krokem k izolování bývalých politicko-hospodářských center společné monarchie a výstavby nového hospodářského uspořádání byla měnová odluka.²¹ Měnová odluka stejně jako deflační politika nastolená ministerstvem financí sice zprvu způsobily exportní krizi a prohloubily nezaměstnanost, avšak dokázaly, i díky rúrské krizi (1923), která eliminovala na dva roky německou konkurenci,²² československou korunu ubránit od hyperinflace, která působila v ostatních válkou zničených zemích.²³

Mezi nejdůležitější opatření posilující nezávislost československé ekonomiky na zahraničí se řadí nostrifikace a repatriace kapitálu. Nostrifikační zákon z roku 1919 umožnil nařídit přesun vedení a sídel společností působících na území Československa na území republiky.²⁴ Nostrifikace byla důležitým zákonem pro posílení hospodářské samostatnosti nově vzniklého státu. Nostrifikací bylo přeneseno do ČSR 69 podniků s celkovým kapitálem přes půl miliardy korun českých (viz Tabulka 2.). Repatriace kapitálu byla oproti nostrifikaci mnohem radikálnější. Docházelo k výkupu zahraničních podílů, díky čemuž se průmysl přesouval do domácí držby. Přes obě tato opatření se však český kapitál stále nestal dominantní složkou československého hospodářství. Ta byla stále v rukou německých subjektů.²⁵

²⁰ Tamtéž., s. 9.

²¹ Zahájená v roce 1919 ministrem Aloisem Rašinem. Vzniká československá měna, která se razantně odděluje od inflace zasažené rakousko-uherské měny.

²² JAKUBEC, I.; EFMERTOVÁ, M.; SZOBI, P.; ŠTEMBERK, J. *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848 – 1992*. Praha: Oeconomica, 2008. 289 s. ISBN 978-80-245-1450-5., s. 127

²³ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 9.

²⁴ Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Částka II. Vydána dne 10. ledna 1920, dok. č. 12, Zákon ze dne 11. prosince 1919 o podnicích, které mají sídlo mimo území československého státu, s. 13-14.

²⁵ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 9.

Tabulka 2. Nostrifikace společností do roku 1927 (ks, v mil. Kč)

Nostrifikace společností do 1927						
Původní sídlo společnosti	Přeložením sídla		Rozdělením		Celkem	
	Počet podniků	Akciový kapitál (mil. Kč)	Počet podniků	Akciový kapitál (mil. Kč)	Počet podniků	Akciový kapitál (mil. Kč)
Maďarsko	62	463, 8	7	47, 0	69	510, 8
Rakousko	118	983, 0	44	456, 6	162	1 437, 6
Celkem	180	1 446, 8	51	501, 6	231	1 948, 4

Zdroj: *Deset let Československé republiky*, sv. 2, Praha, 1928, s. 147; LACINA, V. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha : Historický ústav Akademie věd České republiky, 2000, 254 s. ISBN 80-7286-000-3., s. 38. Úprava vlastní (ks, v mil. Kč).

Na změně poměrů v zemědělství se nejvíce podepsala vyhlášená pozemková reforma v roce 1919 (viz Tabulka 3). Posílila především český velkostatek, a také utišila a vyhověla požadavkům vlastníků půdy ze střední třídy, čímž se stala jednou z hlavních příčin rozvoje kapitalismu na venkově.²⁶

Tabulka 3. Pozemková reforma od 1919 do roku 1927 (ha)

Pozemková reforma od 1919 do roku 1927		
	Veškerá půda (ha)	Z toho zemědělská (ha)
Celkem zabráno	4 048	1 285
Předáno novým majitelům	1 055	814
Ponecháno původním majitelům	1 182	370
Převzato státem	338	-
Zatím nerozhodnuto	1 473	101

Zdroj: PŮLPÁN, K. *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*. Praha. 1993. 880 s. ISBN 80-7066-786-9., s. 142. Úprava vlastní (ha).

Bezprostřední poválečná obchodní situace ČSR byla podřízena vázanému systému hospodářství. ČSR vyváželo hlavně cukr a uhlí a importovalo obilniny a dobytek.²⁷

²⁶ Tamtéž, s. 10.

²⁷ Tamtéž, s. 9.

1.2.2 Charakter hospodářsko-politické situace v Maďarsku 1918–1920

Maďarsko bylo primárně agrární zemí s dobře rozvinutým průmyslem.²⁸ Vnitřní i vnější trhy byly rozpadlé, odtržená území přestávala dodávat suroviny a potraviny, velkým skokem rostla nezaměstnanost a poptávka, jak po pracovních místech, tak i po půdě, kterou stát nedokázal uspokojit.²⁹ Nastoupená politika mezinárodní izolace s tíživou ekonomickou a sociální situací brzdila poválečný rozvoj země. Maďarsko vstupovalo do dvacátých let se zcela rozvráceným hospodářstvím, jak v důsledku války, tak i velkých územních ztrát.³⁰

Zemědělská produkce v zemi představovala pouze 20–30 % úrovně roku 1913. Také průmysl zažil po válce obrovský propad. Průmyslová výroba dosahovala v roce 1920 41% úroveň roku 1913. Inflace, zásadní ukazatel hospodářství země, rostla o desítky procent každý rok, především kvůli znehodnocení rakousko-uherské a neúměrnému tisku vládou nekrytých papírových bankovek.³¹ S tím byla spojená i zhoršující se sociální situace a pokles životní úrovně všech vrstev obyvatelstva.³² Politicky i hospodářsky se země začíná postupně stabilizovat od roku 1920.³³

1.3 Předpoklady v ČSR a Maďarsku pro vzájemný obchod ve dvacátých letech

Vzájemné vztahy nově vzniklých států se již od roku 1918 dostávaly do neustálých konfrontací, což mělo samozřejmě vliv i na vzájemný obchod. Nová státoprávní existence Slovenska a Podkarpatské Rusy se staly zásadním sporem mezi ČSR a Maďarskem. Československá vojska vstoupila 3. listopadu 1918 na Slovensko a začala s postupným

²⁸ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 16.

²⁹ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 36.

³⁰ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s.9.

³¹ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 186-187.

³² ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 38.

³³ IRMANOVÁ, E. *Maďarsko a ...*, s. 139.; KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 614 s. ISBN 978-80-7106-616-3. s. 342.

obsazováním. Na základě 17. článku bělehradského příměří,³⁴ dále na základě informací ministerského předsedy a posléze prezidenta Mihálye Károlyiho o tom, že rakousko-uherské území zůstane ve správě místních úřadů pod kontrolou spojenců, a z faktu, že nebyla ustanovena demarkační čára, Károlyi usuzoval, že vstup československých vojsk je porušení státní svrchovanosti Maďarska.³⁵

Maďarský vliv v hospodářském, společenském a kulturním životě Slovenska byl v důsledku předchozí maďarizace značný. ČSR však začalo velmi rychle dosazovat Slováky do vyšší administrativy a po utřebením poměrů v zákonodárné a správní sféře si tak českoslovenští představitelé upevňovali pozici před mírovými jednáními. Zároveň probíhající demokratická jednání mezi zástupci Slovenska a Maďarska také nevedla k velkým dohodám.³⁶ Následně ještě země i vojensky útočily, kdy se hranice přelévaly od Salgótarjánu až na druhou stranu po Petržalku.³⁷ Tato roztržka ovlivnila vztahy obou zemí na celé období dvacátých let 20. století.³⁸

Důležitou presumcí, na které obě země stavěly pokračující vzájemný obchod, byly vzájemné obchodní styky z dob Rakousko-Uherska. Zemím zůstal zásadní předpoklad, a to bezprostřední sousedství se všemi výhodami, jež pro ekonomiku mohlo mít. Právě vzdálenost byla zásadním faktorem při cenových kalkulacích importu a exportu na obou stranách. Maďarsko zůstalo pro ČSR důležitým partnerem jak v železniční, tak i říční dopravě pro hospodářské vazby do jihovýchodní Evropy.³⁹

V letech bezprostředně poválečných byla v obou zemích prováděna politika ekonomického nacionalismu s trendem ochrany domácího zboží a zaváděnými celními bariérami. Budapešť si jako bývalá uherská metropole snažila udržet mocenské postavení zalitavské ekonomiky i nadále, avšak změna hospodářsko-politických poměrů v obou zemích ji dominantní pozici sebrala. Československá politika se snažila znemožnit

³⁴ Uzavřeno 13. listopadu 1918, které nařizovalo Maďarsku vyklidit Sedmihradsko, Banát a všechna území na jih od Drávy a bývalých hranic s Chorvatskem, nikoli však vyklidit Slovensko. Proto si Maďaři Slovensko nárokovali. 17. článek nejasně formuloval, že maďarská vláda měla administrativně a vojensky pečovat o Slovensko do rozhodnutí mírové konference.

³⁵ ROMPOTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 36.

³⁶ Tamtéž, s. 38-39.

³⁷ BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce II*, Praha : Orbis : Čin, 1927, 612 s., s. 499.

³⁸ VONDRÁČEK, K.; ZIMÁK J. (a kol.). *Vpád maďarských bolševiků na Slovensko v roce 1919*. Bratislava: Slovenský Chýrnik 1938, 315 s., s. 36.

³⁹ ROMPOTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 55.

jakoukoliv obnovu její bývalé hospodářské a politické moci a Maďarsko se vydalo cestou silného nacionalismu a fašizujícím tendencím režimu. Tím veškerá další obchodně-politická jednání narážela na protichůdné postoje a názory, čímž snižovala efektivitu budoucích rozhodnutí.⁴⁰

Na druhou stranu si důležitost obchodních vztahů uvědomovaly obě strany. Především Maďarsko muselo začít respektovat širší zahraničněpolitické okolnosti a v obchodních jednáních se chovat pragmaticky a realisticky. Tomáš Garrigue Masaryk v březnu 1923 konstatoval: „*Poměr Maďarska k okolním státům jest komplikovaný, avšak potřeby přítomného života nutí nás k tomu, abychom vzájemné třenice jaksi urovnali.*“⁴¹

Vývoj politických a hospodářských vztahů mezi ČSR a Maďarskem byl v letech 1918–1920 ve znamení složitých vyjednávání o definitivní podobě finální mírové smlouvy, která z pochopitelných důvodů nepřispívala k normalizaci vzájemných hospodářských vztahů mezi oběma státy. Konflikty se vyostřovaly na československo-maďarských hranicích, které byly od konce roku 1918 do podzimu 1919 dějištěm politických i vojenských konfrontací přímo souvisejících s evakuací maďarských vojsk ze Slovenska koncem roku 1918 a s intervenčním bojem československých vojsk proti Maďarské republice rad v roce 1919.⁴²

Obchodně-politické koncepce obou států se navíc v tomto období značně lišily. Maďarsko bylo v obchodně-politické působnosti značně liberální, naopak Československé vládní kruhy prováděly přísnou regulaci zahraničního obchodu prostřednictvím různých sdružení a organizací a později Úřadu pro zahraniční obchod.⁴³

I přes mnoho konfliktů na poli politicko-hospodářském v bezprostředních poválečných letech byl společný zahraniční obchod jak pro československou, tak i maďarskou stranu nezbytný a v letech 1918 a 1919 nedošlo k výraznému poklesu exportu ani importu (viz Tabulka 4). Dopomohla k tomu i kompenzační smlouva z října 1919.⁴⁴

⁴⁰ ROMPOTLOVÁ, M. *ČSR a...*, s. 56-58.

⁴¹ MASARYK, T. G. *Cesta demokracie II., projevy, články, rozhovory 1921-1923*; VAŠEK, R.; FEJLEK, V. *Spisy TGM*; sv. 34, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2007. ISBN 978-80-86495-43-9., s. 407-409.

⁴² SLÁDEK, Z.; ROMPOTLOVÁ, M. *Československo-maďarské ...*, s. 314.

⁴³ OLŠOVSKÝ, R. (a kol.). *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961, 718 s. ISBN 80-99-94512-31-7 s. 68-70.

⁴⁴ ROMPOTLOVÁ, M. *ČSR a...*, s. 57.

Tabulka 4. Celkový obrat mezi ČSR a Maďarskem v letech 1918 a 1919 v mil. Kč

Rok	Celkový obrat (v mil. Kč)	Dovoz do ČSR (v mil. Kč)	Vývoz z ČSR (v mil. Kč)	Balance (v mil. Kč)
1918	3 323, 918	795, 703	2 528, 215	+ 1 732, 512
1919	3 218, 840	723, 748	2 495, 092	+ 1 771, 344

Zdroj: Statistický sborník. Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1918–1919. Praha, 1920.

Úprava a výpočty vlastní. (mil. Kč)

1.4 Mírová smlouva s Maďarskem

Dne 6. května 1920 byl Maďarsku oficiálně předán konečný text mírové smlouvy. Maďarsko dostalo čas do 21. května, aby se vyjádřilo, zda mírovou smlouvu přijme či nikoliv. Nastolené mírové podmínky vyvolaly v Maďarsku velkou vlnu neklidu, přesto však bylo jasné, že vláda nemá jinou volbu než mírovou smlouvu podepsat. Na maďarském ministerstvu zahraničí byl již od poloviny dubna 1920 vypracován dokument analyzující výhody a nevýhody plynoucí z přijetí podmínek mírové smlouvy. Dokument upozorňoval, že Maďarsko by podpisem formálně uznalo ztrátu odtržených území i reparační povinnosti. Na druhou stranu argumenty pro podpis říkaly především, že územní rozhodnutí mírové smlouvy již byla přijata a nepodepsání mírové smlouvy na tom nic nezmění. Dalším silným argumentem pro přijetí mírové smlouvy bylo, že Maďarsko by nemohlo doufat v žádnou mezinárodní pomoc a nepřijetí podmínek mírového ujednání by hrozilo novou okupací země, čímž by se hospodářská situace státu dále oslabila. Současně bylo zřejmé, že se v případě podpisu mírové smlouvy otevře možnost uskutečňovat reálnou zahraniční politiku a tím znovu začít jednat ohledně navázání nových hospodářských vztahů.⁴⁵

Dne 4. června 1920 byla pak ve versailleském zámeckém komplexu, v paláci Velký Trianon, podepsána mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a přidruženými na straně jedné a Maďarskem na straně druhé. Po ratifikaci Maďarskem a následně dohodovými mocnostmi vstoupila 26. července 1921 v platnost.⁴⁶

⁴⁵ IRMANOVÁ, E. *Maďarsko a ...*, s. 196–198.

⁴⁶ DEJMEK, J. *Trianonská smlouva: Devadesát let poté*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, 193 s. ISBN 978-80-86547-92-3, 186 s.

Trianonská smlouva nadiktovala Maďarsku tvrdé hospodářské podmínky v podobě reparací a rozdělování půdy státního majetku a uložila mu obchodně-politické závazky. Výstupy jednání Pařížské mírové konference určil na více než dvacet let budoucí geopolitickou podobu středoevropského regionu a vytvořil smluvní rámce, které se staly jak základním kamenem státní existence a suverenity zúčastněných států, tak pro Maďary symbolem porážky a fatálního narušení historické státní tradice a územní integrity. Hranice mezi Československem a Maďarskem byly prozatímně stanoveny pařížskou mírovou konferencí v březnu a dubnu 1919. Především maďarské vládnoucí kruhy vynakládaly v následujícím období, do podpisu definitivní mírové smlouvy, veškeré úsilí k prosazení revize. Například v roce 1920 nabízely svou účast v protisovětském tažení. Tato taktika byla zprvu úspěšná, když francouzští činitelé začali s maďarskou stranou jednat o podpoře požadavků vůči ČSR za podmínky, že se maďarská vojska budou aktivně podílet na boji proti sovětské armádě v probíhajícím polsko-sovětském konfliktu a že bude umožněno účast francouzským finančním a průmyslovým skupinám na výrazném podílu na maďarském hospodářství.⁴⁷ Tyto pokusy nakonec nenabýly na své podstatě, nicméně přeci jen ve svém výsledku podepřely pragmatickou politiku maďarské vlády v otázce podpisu mírové smlouvy.⁴⁸

Trianonská mírová smlouva kodifikovala přiřazení hornouherského a podkarpatského regionu k Československu, stanovila Maďarsku reparační povinnosti, které měly být přesně vymezeny spojeneckou reparační komisí a stanovila rozdělení uherského státního majetku, především pak železniční a plavební vybavení.⁴⁹

Články 200–203 zavazovaly Maďarsko v mezinárodním obchodě ve styku s dohodovými a přidruženými státy k dodržování principu nejvyšších výhod v oblastech dovozu, vývozu a tranzitu, a to u všech poplatků, omezení, výsad a cel. Naopak tato ustanovení odebírala vítězným státům nutnost poskytovat tyto výhody obvyklých recipročních zásad Maďarsku. Článek 205 stanovil, že spojenecké ani sdružené státy nemohly žádat výhody, které by vyvstaly ze zvláštních dohod mezi rakouskou vládou, Maďarskem a státem československým k zavedení zvláštní celní soustavy ve prospěch určitých přírodních produktů nebo výrobků pocházejících a dovážených z těchto zemí.

⁴⁷ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské ...*, s. 312-313.

⁴⁸ Podrobněji zde TÓTH, A., *Stanovisko Budapešti v otázce podpisu mírové smlouvy se spojeneckými a přidruženými mocnostmi (květen – červen 1920)*, In: *Slovanský přehled*, roč. 93, č. 2, 2007, s. 177-215.

⁴⁹ Tamtéž, s. 313.

Platnost tohoto ustanovení byla pět let. Podle článku 207 se pak Maďarsko, Československo a Polsko měly dohodnout na vzájemných dodávkách surovin a poživatin nezbytných pro hospodářský život. Zde se jednalo především o dodávky uhlí a lignitu.⁵⁰

Maďarsko ztratilo 71,5 % bývalého území Uherského království, přičemž nová rozloha státu byla kolem 93 tis. km². ČSR a Maďarsko se v důsledku toho dostalo okamžitě do vzájemných sporů, které se týkaly direktivního přesunu uherských územních celků ve prospěch československého státu (Horní Uhry – Slovensko, Uherská Rus – Podkarpatská Rus). S tímto spojený byl i odchod více než 3 milionů obyvatel z okolních zemí do zmenšeného Maďarska.⁵¹ Již v prvních letech 1918–1920 přišlo do Maďarska přes 350 000 uprchlíků.⁵² Nesouhlas se ztrátou území a odmítání mírové smlouvy nebyl pouze postojem kontrarevolučních uskupení, ale vyjádřením celonárodního pocitu.

Dlouhodobé nepříznivé hospodářské důsledky mírové smlouvy i odtržení bývalých uherských území od Maďarska ovlivnily život zbylého obyvatelstva na desetiletí. Spolu s územími Maďarsko ztratilo i značnou část národního majetku. Celkově vzato nový maďarský stát disponoval pouze 38 procenty starého národního majetku.⁵³ Poválečné teritoriální změny ukončené v roce 1921 zmenšily plochu orné půdy a počet průmyslových objektů a tím výrazně i koncentraci jednotlivých výrobních odvětví v poměru k počtu obyvatel.⁵⁴ Problém zavládl i ve dřevařském průmyslu především ztrátou surovinové základy, jež klesla na 15 % své původní hodnoty. To bylo vynuceno ztrátou slovenských oblastí a hlavně Podkarpátí. Také z původního průmyslového potenciálu zůstalo v zemi jen zhruba 60 %. Co do surovin byl průmysl plně odkázán na dovoz.⁵⁵

⁵⁰ Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Částka 29. Vydána dne 28. března 1922, dok. č. 102, Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, Protokol a Deklarace (Trianon), s. 417-420.

⁵¹ DEJMEK, J. *Trianonská smlouva ...*, s. 37-38.

⁵² CSÍKI, T. *Városi zsidóság Északkelet- és Kelet-Magyarországon (A miskolci, a kassai, a nagyvárad, a szatmárnémeti és a sátorajaiújhelyi zsidóság gazdaság- és társadalomtörté-netének összehasonlító vizsgálata 1848–1944)*. Budapešť: Osiris Kiadó, 1999, 434 s. ISBN 9633795591, s. 326-328

⁵³ ROMSICS, I. *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*, Budapešť: Osiris Kiadó, 2005, 380 s. ISBN 633898102. s. 328.

⁵⁴ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 39.

⁵⁵ Tamtéž, s. 40.

1.5 Hospodářsko-politická situace ve dvacátých letech v ČSR a Maďarsku

1.5.1 Maďarsko v letech 1920–1927

V roce 1921 byl po vnějším mezinárodním nátlaku, v němž sehrál významnou roli tehdejší československý ministr zahraničních věcí, přijat maďarským parlamentem detronizační zákon, který definitivně vyřešil nestabilní politickou situaci v zemi plynoucí z nevyřešené otázky královské.⁵⁶ Bylo zřejmé, že se maďarské vládní kruhy dostaly pod ultimativní zahraničněpolitický tlak dohodových mocností a svých sousedů, tj. Rumunska, Království SHS a Československa. Především pak druhý pokus Karla I., resp. Karla IV. jako uherského krále restaurovat v zemi svou panovnickou vyvolal na mezinárodní scéně silnou negativní reakci. S přihlédnutím k již nastavenému vnitropolitickému kursu hraběte Bethlena by nastolení habsburské otázky mohlo ochromit a nežádoucími účinky oslabit vnitropolitickou situaci země. István Bethlen se proto i přes dočasné snížení státní suverenity byl nucen podřídit a postoupit Národnímu shromáždění vládní zákon zbavující Karla Habsburského panovnických práv a současně následnictví Habsburků na maďarském královském trůnu.⁵⁷ Maďarské Národní shromáždění nakonec zákon dne 7. listopadu 1921 přijal.⁵⁸

V roce 1922 byla upevněna pozice vládního kurzu premiéra Istvána Bethlena jeho výrazným vítězstvím ve druhých poválečných parlamentních volbách a Maďarsko se vydalo definitivně na cestu hospodářského a politického znovuzrození poválečné situace v zemi.⁵⁹ Hospodářská obnova země však pokračovala velmi pomalu. Z mezinárodněpolitického hlediska bylo Bethlenovým velkým úspěchem přijetí Maďarska do Společnosti národů v roce 1922. Vleklá mezinárodní jednání, jež začala již v roce 1920 znamenala nakonec, i přes odmítavý postoj Československa, úspěch maďarské diplomacie. Maďarsko dostalo možnost přímé účasti na mezinárodněpolitickém dění a větší možnost

⁵⁶ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 45-53.

⁵⁷ Tamtéž, s. 56-58.

⁵⁸ Tamtéž, s. 70.

⁵⁹ Tamtéž *století*, s. 88-92.

obranu svých zájmů, včetně navazování důležitých zahraničních kontaktů přesahujících standardní bilaterální diplomatické styky.⁶⁰ S tím spojený byl samozřejmě větší mezinárodní zájem o obchodní spolupráci s Maďarskem. Tyto styky pomohly Budapešti z hlediska tíživé poválečné situace pochopitelně k rychlejší obnově hospodářství a k výhodnějším podmínkám z hlediska repatriačních otázek.⁶¹

I přes úspěchy na mezinárodní rovině průmysl se velice pomalu přebudoval na neválečnou produkci a ta ještě v roce 1922 dosahovala pouze 52 % té z roku 1913.⁶² Z nedostatku zboží narůstalo množství peněz a inflace šplhala do závratných výšek. Inflační prosperita, tedy znehodnocení měny spolu s dovozními vládními omezeními a restrikcemi pomohli k restrukturalizaci průmyslu. V jejím rámci se rozvíjelo především textilní odvětví.⁶³ Vláda nakonec hledala řešení inflace v zahraničních půjčkách. Státní deficit se v roce 1922 vyšplhal z 6 miliard zlatých korun v roce 1923 na 16 miliard zlatých korun. Díky růstu oběhových bankovek však bylo dosaženo alespoň pomalého růstu finančního kapitálu a díky mnoha obchodním půjčkám se faktická moc dostávala do rukou bank.⁶⁴

Významným předělem v hospodářsko-politické stabilizaci země bylo jeho přijetí do Společnosti národů v roce 1922. Díky této skutečnosti se podařilo Budapešti získat v roce 1924 rozsáhlou zahraniční finanční půjčku ve výši 250 miliard zlatých korun pod garancí Společnosti národů k sanaci státního rozpočtu a ekonomiky země.⁶⁵ Výrazem finanční stabilizace maďarského státu bylo založení národní banky a zavedení nové měny pengő. Díky tomu byla ve druhé polovině dvacátých let nastartována hospodářská konjunktura. Souběžně s finanční stabilizací země bylo zásadní vybudovat mezinárodní obchod. Deficit mezinárodního byl sice stále hrazen z půjček, které do země plynuly, avšak praktický obchod byl pomocí mnoha povolovacích řízení a kompenzací úspěšný. Největší podíl exportu směřoval do Německa a na Balkán.⁶⁶

⁶⁰ Tamtéž, s. 156-157.

⁶¹ IRMANOVÁ, E. *Maďarsko a ...*, s. 233-234; ROMPOTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 59.

⁶² ROMPOTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj ...*, s. 39.

⁶³ Československá statistika – Svazek 13. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 3), Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1922, díl I. Praha : Státní statistický úřad 1923, s. 261.

⁶⁴ ROMPOTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj ...*, s. 40.

⁶⁵ Tamtéž, s. 41.

⁶⁶ Tamtéž, s. 41-42.

1.5.2 ČSR v letech 1920–1927

Po prvních vypjatých poválečných letech na počátku dvacátých let přešlo československé hospodářství do postupného obnovování výrobních sil. Československá ekonomika neprocházela tak vysokou inflací jako okolní země, což přispělo k zájmu o československé výrobky. Současně byl zaveden protekcionismus na zboží především z moderních průmyslových odvětví. Mezinárodní obchod se orientoval na střední, jihovýchodní a východní Evropu, s výjimkou Německa, a velké naděje byly vkládány do obnovení obchodních styků se Sovětským svazem.⁶⁷

Již dříve výše zmíněné nedostatečně industrializované a agrární Slovensko, včetně agrární a zaostalé Podkarpatské Rusi, tvořily spolu s Budapeští díky hutnickým a báňským izolovaným oblastem nejprůmyslovější část Zálitavska. I v rámci českých zemí existovaly značné rozdíly mezi jednotlivými oblastmi. V nově vytvořeném státě se spojovaly oblasti s rozdílnou hospodářskou úrovní, strukturou, technologickým vybavením, úrovní industrializace a jejich průvodních jevů jako urbanizace. V českých zemích hrály významnou roli čtyři průmyslové oblasti s převahou českého obyvatelstva – pražská, plzeňská, brněnská a ostravská s vyspělým hutnickým, strojírenským, elektrotechnickým, chemickým a ostatním průmyslem. K hlavním oblastem patřily ještě regiony jako Zlínsko, Kolínsko, Pardubicko a Mladoboleslavsko. Agrární částí země byly především jižní Čechy a Českomoravská vrchovina. V první polovině dvacátých let došlo kromě obnovy a rozšiřování stávajících provozů k rozsáhlé zakladatelské vlně řady podniků, především v zakládání nových technologicky náročnějších odvětvích spjatých především s elektrotechnickým průmyslem, leteckým průmyslem, zbrojními závody aj.⁶⁸

Industrializace se ve východních částech země opožďovala především z nedostatečných finančních důvodů, a to jak ze strany státu, tak i soukromé sféry. K tomu ještě přistupovala poměrně chudá surovinová základna a nedostatek kvalifikovaných sil. Regionální význam na Slovensku měla především těžba hnědého uhlí, magnezitových rud a soli.⁶⁹

⁶⁷ ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z. *Hospodářský a sociální vývoj...*, s. 10.

⁶⁸ JAKUBEC, I. *Hospodářský vývoj českých zemí ...*, s. 127-9

⁶⁹ Tamtéž, s. 127

Na hospodářskou vyspělost českých zemí v rámci Předlitavska již v počátku 20. století ukazoval i převažující podíl obyvatelstva příslušného k průmyslu a živnostem (40 %) nad obyvatelstvem pracujícím v zemědělství (34 %). Naopak na území Slovenska a Podkarpatské Rusi byly stále dvě třetiny obyvatelstva zaměstnáni v zemědělství. Tento úkaz se plně projevil v prvním sčítání lidu v Československu v roce 1921, kdy převážil podíl obyvatelstva v zemědělství (39,6 %) nad podílem obyvatelstva v průmyslu a živnostech (33,4 %). Industrializační náskok si české země uchovaly. Průmyslový a zemědělský potenciál určoval po celá dvacátá léta směr a základní tendence vývoje československé ekonomiky.⁷⁰

Od 1918 se na území ČSR měnil i podíl pracovníků v zemědělství a průmyslu, především kvůli kolísající zemědělské výrobě. V československém hospodářství i díky celosvětovému trendu narůstajícího zpracovatelského průmyslu, resp. těžkého průmyslu, získávaly stále větší roli elektrárny a kovoprůmysl. Dalšími rostoucími odvětvími bylo hornictví, papírnictví a chemický průmysl. Jeden závod měl v průměru 88 zaměstnanců, v hornictví 336 pracovníků. Závodů, které měly mezi 500 a 1 000 zaměstnanci, bylo v ČSR v roce 1920 celkem 313. Podniků s pracovníky mezi 1 000 a 2 500 pracovníky bylo 112 a více než 2 500 zaměstnanců bylo zaměstnáno celkem ve 15 firmách.⁷¹

V roce 1921 ČSR přijalo nový celní systém, který zaváděl koeficienty. Prakticky se však charakter celní politiky nezměnil. Patrná byla snaha ochránit těžký průmysl.⁷² Zaváděná deflační politika způsobovala interní problémy, především ve stabilitě průmyslových závodů a bank. Důsledkem toho v roce 1923 byly četné bankroty průmyslových závodů.⁷³

Intenzivnějšímu rozvoji v podnikání bránil nedostatek nejen větších dlouhodobých úvěrů, především pro investiční účely a také nedostatek zahraničních finančních zdrojů. Stát podporoval vzestup státní hospodářskou politikou, kdy krom financování vědeckých a technických výzkumů, budoval i silnou infrastrukturu a elektrifikační síť. Nejpodstatněji stát ovlivňoval domácí politiku skrz daňové výhody.⁷⁴

⁷⁰ Tamtéž, s. 128-9.

⁷¹ Tamtéž, s. 125-140.

⁷² OLŠOVSKÝ, R. *Přehled hospodářského vývoje ...*, s. 70-71.

⁷³ Tamtéž, s. 11.

⁷⁴ JAKUBEC, I. *Hospodářský vývoj českých zemí ...*, s. 127.

Po překonání deflační krize jsou, stejně jako v Maďarsku, roky 1924–1927 považovány za období konjunktury. Jedním ze zásadních faktorů pokroku se stalo pět přijatých stabilizačních bankovních zákonů z roku 1924. Tento příznivý ekonomický vývoj byl vyvolán nejen potřebou poválečné rekonstrukce a obnovou světového obchodu, ale i změnami v technice a nástupem sériové výroby. Vzrůstem výroby rostla i koupěschopnost obyvatelstva. Celkové tempo hospodářského růstu českých zemí ve dvacátých letech převyšovalo evropský průměr, nikoliv však v růstu průmyslové výroby.⁷⁵

Průmysl díky elektrizaci a rozvoji sériové výroby pomalu v průběhu let měnil strukturu národního hospodářství. V roce 1924 měl lehký a spotřební průmysl 52%, těžký průmysl 41% a stavebnictví 7% podíl na průmyslové výrobě.⁷⁶ Československo se v oblasti zemědělství, podobně jako v průmyslu, stalo typicky ochranářským státem. Ve druhé polovině dvacátých let však bylo ČSR přímo závislé na zahraničních trzích a odbytích.⁷⁷

1.6 Politicko-obchodní jednání a dohody mezi ČSR a Maďarskem mezi léty 1918–1927

1.6.1 Politicko-obchodní jednání 1918–1920

Po skončení války bylo nutné mezi oběma státy co nejdříve podepsat obchodní dohodu. Maďarský poválečný liberalismus v obchodně-politické oblasti bylo nutné spojit s nově zaváděnou přísnou regulací zahraničního obchodu v ČSR.⁷⁸ Přes veškeré odlišnosti zavedených koncepcí byla již 6. října 1919 podepsána kompenzační smlouva mezi zeměmi. Týkala se výměny 800 tun surové kůže za 4 tisíce vagónů palivového dřeva.⁷⁹ Zatímco kůže byly dodány hned, dodávka palivového dříví byla jen částečná. Československá vláda

⁷⁵ Tamtéž, s. 128-131.

⁷⁶ OLŠOVSKÝ, R. *Přehled hospodářského vývoje ...*, s. 11.

⁷⁷ ROMPOTLOVÁ, M.: *ČSR a...*, s. 37.

⁷⁸ OLŠOVSKÝ, R. *Přehled hospodářského vývoje ...*, s. 90-91.

⁷⁹ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 544, sl. 1, č. 1277/20. Zpráva úřadu delegáta ČSR v Budapešti z 28. 2. 1919.

dále odmítla žádost, aby místo palivového dříví byl dodán cukr do slovenských průmyslových podniků patřících maďarským majitelům.⁸⁰

Československá vláda pokládala hospodářské styky za politický nástroj, proto se neustále snažila o bezprostřední kontrolu obchodních jednání a výměny zboží. Praha odmítala uvolnit vzájemné obchodní vztahy liberálním směrem a poukazovala na československo-rakouské styky, které se měly stát modelem vzájemných obchodních vztahů s Maďarskem.⁸¹

Začátkem léta 1920 československá vláda nabídla Maďarsku jednání o výměně zboží, do Maďarska nabízela dříví, cukr a koks a žádala obilí, mouku, kukuřici, dobytek a tuk. Maďarsko zprvu nabídku schválilo, avšak pod podmínkou zrušení československého bojkotu na dodávky uhlí.⁸² Touto výměnou představ o obchodu však politické jednání roku 1920 skončilo.⁸³

Faktický vývoj obchodních styků se však lišil od zásadních vládních stanovisek i od všeobecných názorů. Zvláště v regionech ležících na východní a jihovýchodní části hranice Slovenska s Maďarskem byla situace oproti oficiálním vládním vyjádření liberální. Československý vývoz značně převyšoval dovoz z Maďarska.⁸⁴ Z čehož je zřejmé, že dle výpočtů Sládka a Romportlové kontinuita uherského trhu hrála v těchto letech nemalou úlohu.

1.6.2 Politicko-obchodní jednání 1921–1923

Další jednání a první bilaterální schůzka vrcholných politických představitelů ČSR a Maďarska probíhala v roce 1921 v dolnorakouském Brucku an der Leitha. Československou delegaci vedl Edvard Beneš a maďarskou delegaci předseda vlády hrabě Pál Teleki a ministr zahraničních věcí Gusztáv Gratz. Maďaři chtěli prosadit jako téma bilaterálních jednání i otázky politické, především otázku územních ústupků. Československá strana však Budapešť informovala, že krom Maďarska je již

⁸⁰ AFMZV, IV. Sekce, krab. č. 658, č. 1033/20.

⁸¹ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské ...*, s. 314.

⁸² AFMZV, Telegramy odeslané 1920, č. 3135; telegram MZV delegatuře v Budapešti dne 17. 6. 1920.

⁸³ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské ...*, s. 315.

⁸⁴ Tamtéž, s. 316.

Československo dohodnuto se všemi sousedy a v případě krachu jednání by mohlo být Maďarsko i blokováno. Tato situace postavila další jednání jen do roviny prakticko-technické a ekonomické.⁸⁵ Z mosteckých jednání vzešly čtyři komise, kdy každá měla projednat veškeré otázky spojené se styky mezi státy. Jednalo se o právní, hospodářskou, dopravní a finanční oblast.⁸⁶

Další průběh jednání byl kladně ovlivněn schůzkou mezi mistrem zahraničí Benešem a zástupci maďarské vlády v Mariánských Lázních ve dnech 23. až 24. června 1921. Maďarská strana se opět pokusila prosadit do diskuse i politické otázky, čemuž československá delegace opět nevyhověla a odpověď byla důraznější a tvrdší než na posledních jednáních. Výsledkem byl nejen definitivní konec diskuse dalekosáhlejších politických otázek, ale především nasměrování bilaterálních rozhovorů k budoucí řádné obchodní smlouvě.⁸⁷

V Mariánských Lázních byla domluvena dohoda o výměně zboží, jež byla podepsána 2. července 1921. ČSR se zavázalo dodávat palivo a Maďarsko podepsalo dodávky obilí a mouky, tedy zboží, na které se vztahoval povolovací režim. Smlouva měla nakonec platnost do konce roku 1921.⁸⁸

V pořadí třetí schůzkou obou ministrů zahraničních věcí Maďarska i ČSR bylo setkání v Brně 26. září 1921. Edvard Beneš a hrabě Miklós Bánffy zde hovořili o již předem domluveném možném odstoupení západomaďarského města Sopron s okolím z rakouské do maďarské správy. Beneš naopak požadoval záruky o neuskutečnění návratu Habsburků na maďarský trůn. Chladné československo-maďarské bilaterální vztahy trvaly až do konce roku i přes zvolení hraběte Istvána Bethlena ministerským předsedou a konečné detronizaci Habsburků zákonnou cestou. Československo i nadále vyžadovalo od Budapešti záruky na striktní dodržování trianonské smlouvy a že nikdy nepřipustí návrat Habsburků do čela země.⁸⁹

Na začátku dvacátých let probíhaly dvě mezinárodní konference. První v roce 1921 v Portorose a druhá v létě roku 1922 v Janově. S ohledem na obtížnou hospodářskou situaci nových nástupnických států chtěly západní země, zejména Velká Británie, přimět

⁸⁵ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*. s. 163-164.

⁸⁶ AFMZV, Telegramy odeslané 1921, č. 4971-4985; Benešův telegram ze 17. 3. 1921.

⁸⁷ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*. s. 165.

⁸⁸ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské ...*, s. 315.

⁸⁹ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 169.

středoevropské státy ke zrušení zákazu dovozu a vývozu zboží, k zákazu prohibitivních cel a jednání o obchodních smlouvách založených na principu volného obchodu. Doporučení přijatá v Portorose byla pro Československo a malodohodové spojence zcela nepřijatelná, především z důvodu zachování vlastní hospodářské suverenity. Československo chtělo využít na základě ustanovení mírové smlouvy celých pět let období restrikce maďarské celní politiky, které zvýhodňovalo československé hospodářské zájmy.⁹⁰

V konferenci v Janově tak byly na nátlak Československa, Polska a malodohodových spojenců označeny domluvené liberální hospodářské kooperace pouze jako příklady možného mezinárodně-obchodního pokračování. Vytvoření ekonomické integrace mezi nástupnickými státy tak kvůli odporu jednotlivých států nemělo šanci na realizaci.⁹¹

V roce 1922 tedy i Maďarsko nastoupilo cestou silného protekcionismu, který se dotkl i Československa, především z důvodu vysokých cel a rozdílné devizové politiky.⁹² Důležitými ekonomickými vlivy v této době se staly inflace v Maďarsku a nastolená deflační politika Aloisem Rašínem v Československu. Maďarská inflační politika zvýhodňovala domácí zboží v exportu, naopak deflační politika vývoz zboží ztěžovala. Proto v roce 1922 bylo československé i maďarské straně zřejmé, že pro normování obchodních vztahů bude třeba bilaterálních dohod.⁹³

Dne 17. října 1922 byla připravena další obchodní dohoda na bázi nejvyšších výhod. Obsahovala mj. úmluvu o vzájemné podpoře při vylívání zboží a o úlevách v pohraničním styku. K řádné ratifikaci však nedošlo. Na základě této smlouvy však byla dojednána dílčí obchodní ustanovení o konkrétních úmluvách – platební dohoda, nostrifikační smlouva, dohoda o úlevách v pohraničním styku, úmluva o vzájemné podpoře při vylívání zboží a úmluva veterinární.⁹⁴

Na počátku roku 1923 vznikla prudenční dohoda, řešící úhradu velkého množství obchodních aktiv vzniklých z převahy československého exportu nad maďarským

⁹⁰ ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 62.

⁹¹ TÓTH, A. *První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) – Bruck an der Leitha*. Moderní dějiny č.9/2001, Praha : Historický ústav, 2001. ISBN 80-7286-033-X., s. 97-156.

⁹² ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 63.

⁹³ TÓTH, A. *První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) II. – Mariánské lázně*. Moderní dějiny č. 10/2002, Praha : Historický ústav, 2002. ISBN 80-7286-013-5., s. 29-76.

⁹⁴ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské ...*, s. 315.

exportem do ČSR. Inflační maďarská vlna zvýhodnila československé obchodníky a také československé banky, díky čemuž tak získávaly vliv ve východních částech republiky.⁹⁵ Prudenciální dohoda umožňovala vývoz cenných papírů, aniž maďarští vývozci museli za tyto papíry odvádět exportní valutu. Z fondu založeného Sperrkonta mohli navíc českoslovenští věřitelé provádět uvnitř Maďarska platby za zboží a nakupovat cenné papíry.⁹⁶

V roce 1923 probíhala jednání v Budapešti. Opět se jednalo o výměně zboží a dohodě o odstranění potíží při přidělování deviz na vyvážené zboží. Dne 23. listopadu 1923 byl podepsán oběma stranami protokol aktivující a upravující výše uvedené do praxe.⁹⁷

1.6.3 Politicko-obchodní jednání 1924–1926

Hlavním zlomem v dalších jednáních bylo udělení mezinárodní půjčky z roku 1924, vytvoření maďarské národní banky a s tím spojeného nového celního sazebníku. Maďarský celní tarif byl uveden v platnost 1. ledna 1925.⁹⁸ Příjmy ze sazebníku byly plánovány jako důležitá součást sanačního rozpočtu. Podstatou sazebníku bylo chránit maďarský průmysl i zemědělství. Tarifní sazby na dovážené zboží v průmyslu dosahovaly v průměru 30 %, u spotřebních výrobků v průměru 50 %. Dovoz strojů a zařízení mezi 10–15 %. Naopak suroviny a polotovary zůstaly bez restrikce.⁹⁹

Podle něj se museli upravit vzájemné obchodní smlouvy. Od roku 1926 již Maďarsko nemuselo poskytovat dohodovým státům nejvyšších výhody, jak původně stanovila mírová smlouva.¹⁰⁰ Postupná likvidace restriktivních opatření v obou zemích přidávala na důležitosti diskusi o zavedení řádné celně tarifní politiky mezi státy. Maďarsko bylo zavedením celního sazebníku z roku 1924 připraveno jednat s československou stranou, regulovanou do poloviny dvacátých let povolovacím systémem. Československá vláda se obávala negativního vlivu na obchod se zemědělskými produkty, a proto

⁹⁵ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 174-176.

⁹⁶ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 322.

⁹⁷ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 927, sl. 6/1; krab. č. 924, sl. 8.

⁹⁸ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 322.

⁹⁹ ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 66-67.

¹⁰⁰ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 322.

prosazovala zavedení pevných agrárních cel. Mezi protichůdnými názory obou zemí bylo třeba do poloviny roku 1926 dospět k dohodě, aby nedošlo k celní válce.¹⁰¹

Následkem toho byla přijata dvě opatření. Prvně byla stanovena klouzavá cla na obilí a sádlo¹⁰² a za druhé bylo vydáno nařízení o zavedení daně z obratu na dovoz obilí, luštěnin, mouky a mlýnských výrobků a dobytka.¹⁰³ Ani tyto kroky však československý agrární sektor neuspokojily, a proto byl podán návrh na nahrazení pohyblivých cel pevnými sazbami na obchod s Maďarskem.¹⁰⁴

V září roku 1926 byl v Praze předložen návrh zákona zavádějící minimální cla pro obilniny, mouku, dobytek, máslo a sádlo. Zákon dával vládě možnost snížit cla v nejnutnějších případech. Také byl povolen bezcelní dovoz kukuřice k výrobě škrobů a různých sloučenin.¹⁰⁵ Tento zákon by byl pro Maďarsko nevýhodný a tehdy se v Praze vložil do jednání i maďarský velvyslanec. Ten československou stranu upozorňoval, že pokud bude zákon přijat v nezměněné podobě, znemožní to uzavření řádné bilaterální obchodní smlouvy a vyvolá to mezi oběma státy celní válku.¹⁰⁶ Proto bylo ještě v září téhož roku vydáno vládní nařízení o dovozních listinách na obilí, luštěniny a rýži. Dovozní listiny umožňovaly bezcelní import agrárních výrobků ze zemí, do kterých českoslovenští zemědělci mohli naopak exportovat produkty. Jednalo se především o obilí, hrách, čočku, mouku a mlýnské výrobky. Avšak kvůli vysokým maďarským celním tarifům bylo zřejmé, že i toto opatření je pro Maďarsko nevýhodné.¹⁰⁷

Edvard Beneš následně v červenci 1926 zaslal maďarskému premiérovi Bethlenovi, že československá vláda je ochotna jednat. Navrhl nejprve provést úpravu aktuálních hospodářských vztahů a teprve poté přistoupit k jednání o řádné obchodní a tarifní smlouvě.¹⁰⁸

¹⁰¹ ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 67.

¹⁰² Tzv. klouzavá cla byla odstupňována ve třech sazbách pro obilí a výrobky z něho a ve dvou sazbách na sádlo.

¹⁰³ Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Částka 51. Vydána dne 16. června 1925, dok. č. 122, Vládní nařízení ze dne 4. června 1925, kterým se podrobuje dani z obratu dovoz některých zemědělských plodin a dovoz mlýnských výrobků, s. 614.

¹⁰⁴ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 323.

¹⁰⁵ ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 68.

¹⁰⁶ AFMZV, Telegramy odeslané 1926, č. 700—701.

¹⁰⁷ ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a ...*, s. 68-69.

¹⁰⁸ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 106471/IV/26; dopis z 10. 7. 1926.

V srpnu roku 1926 byla podepsána provizorní dohoda o nejvyšších výhodách na dovoz a vývoz zboží. Smlouva měla trvání však jen do konce roku. Tato situace však ani jedné straně nevyhovovala.¹⁰⁹ Především z důvodu, že podíly objemů vzájemného obchodu obou zemí byly v mnoha oblastech zásadní – jednotlivé nejdůležitější komodity v daných letech a jejich vliv na celkový objem obchodu budou představeny v další části práce.

1.6.4 Politicko-obchodní jednání v roce 1927 a obchodní smlouva

Několik let se táhnoucí a na různé těžkosti narážející vzájemná obchodně-politická jednání mezi Prahou a Budapeští byla završena až rozsáhlým komplexem smluv 31. května 1927. Až teprve tehdy byla mezi oběma zeměmi podepsána řádná vzájemná obchodní úmluva. Československo-maďarská obchodní smlouva byla postavena na principu nejvyšších výhod a u vybraného zboží na principu parit. Podklady o průběhu jednání po začátku roku 1927 jsou poměrně skromné, a tedy nelze detailně vysledovat jednotlivé vyjednávací manévry, jak na jednání v Praze, tak i v Budapešti.

Zásadní části smlouvy byla příloha A, upravující cla sazebníku československého, a příloha B, upravující cla maďarská. Přílohy C-G se týkaly právního nakládání s podniky výrobními a dopravními, železniční dopravy, pohraničního styku, vzájemné podpory při celním řízení a dalších celních otázkách¹¹⁰

Z přílohy A lze vyčíst, že ČSR vyšlo Maďarsku vstříc v oblasti cel mnoha způsoby. Jedním z nich bylo vázání celé řady celních položek pro zemědělské výrobky. Kromě toho byly sníženy cla u kukuřice, vinných hroznů, zeleniny, masa, konzerv a osvětlovacích těles. Dále byla snížena obrátová daň na mouku a mlýnské výrobky. Maďarské celní slevy byly zavedeny hlavně u zemědělských výrobků (šunka, smetana, zelí, chmel atd.), spotřebního průmyslu (dřevěné zboží, papírenské, jablonecké zboží, textil, sklo, knoflíky, kožené zboží, obuv a další) a kovoprůmyslu (zboží pro domácnost a hospodářství, železniční materiál, stroje, přístroje a zařízení).¹¹¹

Při srovnávání uvedených opatření je zřejmé, že oba státy měly pro vzájemnou obchodní spolupráci rezervy dostatečné. Obchodní smlouva z roku 1927 znormalizovala

¹⁰⁹ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 325.

¹¹⁰ SKORKOVSKÝ, J. *Obchodní smlouva...*, s. 955-960.

¹¹¹ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 325.

ekonomické vztahy mezi zeměmi a vytvořila předpoklady pro budoucí příznivou hospodářskou spolupráci.

2 Analytická část

2.1 Vzájemný obchod mezi Československem a Maďarskem

V rámci této kapitoly bude nejprve chronologicky zhodnocen vzájemný obchod mezi oběma státy a budou představeny nejdůležitější komodity v daných letech. Zvláštní zřetel bude věnován maďarskému obchodu se Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, tedy s těmi oblastmi, jež dříve přináležely do jednoho hospodářsko-ekonomicky spolupracujícího celku – Uherského království.

Následně budou komparována zaváděná opatření jak na poli vnitrostátních politik obou zemí, tak v jejich vzájemných mezinárodních obchodních vztazích popsanych v kapitole výše. Dále za využití metod syntézy a indukce budou získané údaje sjednoceny do jednoho celku a prozkoumány, zda zaváděná opatření měla pozitivní či negativní dopady na objemy obchodu. Pro hlubší analýzu zaváděných opatření budou získaná data komparována i s celkovými objemy československého a maďarského obchodu s Rakouskem.

Na závěr této kapitoly bude za pomoci tabulek a komentářů k nim zhodnocena celková spolupráce vzájemného zahraničního obchodu obou zemí a tím bude odpovězeno jak na hypotézy, tak i zvolené výzkumné otázky.

2.1.1 Import a export zboží mezi zeměmi v jednotlivých letech

V následující části bude představen vzájemný obchod zemí v období 1920–1927. Tabulky obsahují vždy tři nejdůležitější komodity exportované a importované mezi zeměmi, jak v kilogramech, tak vyjádřené i v cenách. Dále jsou v tabulkách uvedené celkové objemy exportu i importu a celková obchodní bilance v daném roce. Nejprve jsou uvedeny komodity s největším objemem a dále s nejvyšší cenou. Údaje jsou uváděny v nominální výši, především z důvodu inflační tendence v letech 1920–1922, která zkreslila údaje o vývoji obchodu. Pojmenování skupin výrobků dostalo dvou změn, a to v roce 1923 a 1926, kdy se začíná používat mezinárodní Bruselské názvosloví.

2.1.1.1 Rok 1920

Zásadním zlomem v roce 1920 bylo podepsání Trianonské dohody. Mírová smlouva nadiktovala Maďarsku těžké hospodářské podmínky v podobě reparací a parcelace státního majetku a uložila mu obchodně-politické závazky. Maďarsko smlouvu sice v listopadu 1920 ratifikovalo, nepřestajně prohlašující, že se s uvedeným zněním nikdy nesmíří. Maďarsko směrem k Československu nebylo postiženo jen vymezením nových hranic na Slovensku a Podkarpatské Rusi, ale zároveň v Československu byla spuštěna nostrifikace namířená proti účasti zahraničního kapitálu v československém hospodářství. Na Slovensku oslabila jeho maďarského kapitálu, kde jeho pozice postupně přebírala Živnobanka, Legiobanka a Agrární banka. Dalším opatřením, které postihlo maďarské zájmy byla pozemková reforma. Zde by bylo možné se domnívat, že se především reforma stala zdrojem vleklých sporů mezi ČSR a Maďarskem, které byly uzavřeny teprve koncem dvacátých a začátkem třicátých let. Jak již bylo zmíněno výše Československo na počátku dvacátých let provádělo přísnou regulaci zahraničního obchodu prostřednictvím syndikátů a později Úřadu pro zahraniční obchod.¹¹²

Dalším důležitým aspektem při obchodních jednání byla pro československou diplomacii neustálá obava z opětovného nástupu Habsburků na maďarský trůn. Obavy československé strany z možné restaurace se během prvních několika let existence poválečného Maďarska ukázaly jako oprávněné již v roce 1919 při prvním pokusu Karla Habsburského dostat se na maďarský trůn. Malodohodové uskupení, především pak Československá diplomacie, vyvíjeli zahraničněpolitický tlak na Maďarsko skrz pařížskou mírovou konferenci a následně i vytvořili zásadní dokument odpůrců dynastie Habsburků.¹¹³

Zásadní pro další vyjednávání byl v Maďarsku ke konci roku 1920 zformovaný porevoluční vládní kurz, se kterým sice československá strana příliš nesympatizovala, avšak již se nabízel alespoň stabilnější politický partner pro zahájení jednání.¹¹⁴

¹¹² SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 310-314.

¹¹³ *Diplomatické dokumenty týkající se pokusů o znovunastolení Habsburků na trůn maďarský. Srpen 1919 – listopad 1921.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí 1922.

¹¹⁴ V Československu vystoupil 27. ledna 1920 v poslanecké sněmovně československého Národního shromáždění Edvard Beneš a v maďarském Národním shromáždění 5. února 1921 Gusztáv Gratz, přičemž

Nicméně i přes vzájemný antagonismus si politické kruhy obou zemí uvědomovaly nutnost standardizace vzájemných hospodářských vazeb, proto bylo nutné uzavřít na bilaterální bázi první prakticko-technické obchodní smlouvy.

V Tabulce č. 5 je uveden vzájemný import a export tří nejčastějších komodit mezi zeměmi. Na základě porovnání dat uvedených výše (viz Tabulka č. 4) s daty v této tabulce je potvrzena uvedená kontinuita uherského trhu. Především díky uzavření kompenzační smlouvy ještě v roce předchozím, avšak s dodávkou až v roce 1920 (viz výše). I přes nedodání celkové domluvené hodnoty 4 tisíc vagónů dřeva se dle objemu palivové dříví umístilo nejvýše. V rámci importu do ČSR lze v tabulce nalézt vlnu a vlněné zboží, které bylo také předmětem kompenzační smlouvy. Díky získaným datům o celkovém objemu a následně zjištěné celkové bilanci, je možné předpokládat, že i přes nepodepsání žádné významnější dohody o výměně zboží v roce 1920 a československém bojkotu politických jednání, bývalý uherský trh a vzájemné obchodní vztahy pro svou životní důležitost nedostály statisticky významných změn.

oba uznávali nutnost navázání hospodářských styků. Dále viz TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 160-166.

Tabulka 5. Import a export zboží v roce 1920. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1920	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví, uhlí, rašelina	231 106	151, 745
	2. Minerály (nerosty)	29 151	18, 588
	3. Železo a železné zboží	13 221	137, 926
Dle ceny	1. Vlna a vlněné zboží	15	1 272, 798
	2. Bavlna a bavlněné zboží	13	335, 030
	3. Dříví, uhlí, rašelina	231 106	151, 745
Celkový objem exportu	322 521 tun		
Celková hodnota exportu	2 515 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1920	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví, uhlí, rašelina	36 199	9, 199
	2. Nápoje	22 878	186, 441
	3. Ovoce a zelenina	6 091	38, 438
Dle ceny	1. Nápoje	22 878	186, 441
	2. Vlna, vlněné zboží	2 833	147, 052
	3. Plody živočišné	3 089	113, 389
Celkový objem importu	87 120 tun		
Celková hodnota importu	655, 806 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 1 859, 620 mil. Kč
---	-----------------------------

Zdroj: Státní úřad statistický. *Statistický přehled zahraničního obchodu Republiky československé za rok 1920*. Praha: Státní úřad statistický 1921. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.2 Rok 1921

Obchodní jednání v roce 1921 byla opět poznamenána především dvěma restauračními pokusy Karla I. v Maďarsku. Obavy Československa z možného návratu Habsburků na maďarský trůn se projeví i v postoji vůči přijetí Maďarska do Společnosti národů, kdy si Praha chtěla vydobýt další závazné záruky, že Maďarsko bude pevně dodržovat trianonskou mírovou smlouvu a nikdy nepřipustí návrat Habsburků do čela země. I přes stále trvající chladné československo-maďarské vztahy, a tedy nedůvěru Prahy vůči Budapešti v otázce královské, proběhla bilaterální jednání ustanovující další obchodní výměny. Především již dříve popsané schůzky v dolnorakouském Bruck an der Leitha, v Mariánských Lázních a v Brně.

V roce 1921 byla na základě mariánskolázeňské schůzky uzavřena konkrétní dohoda o výměně zboží. Důležitým bodem bylo pro obě země platící usnadnění vývozu zboží v povolovacím režimu. V rámci této kompenzační smlouvy bylo mezi oběma stranami dojednáno, že Maďarsko bude dodávat obilí za československé dodávky uhlí pro maďarské plynárny a železárny a koksu pro vysoké pece a slévárny, a současně, že Československo nebude ztěžovat vývoz maďarské železné rudy s platností do srpna 1921; ustanovení byla nakonec prodloužena do konce roku 1921. Dohoda navíc obsahovala obchodně-politickou doložku o usnadnění vývozu železářských výrobků a železné rudy, na který do zatím vztahoval povolovací režim.¹¹⁵

Z údajů uvedených v tabulce č. 6 je patrné, že nejvíce bylo dodáváno domluvené palivo (dříví a uhlí), koks, dále brikety, dříví palivové i stavební. Maďarsko na základě smlouvy naopak dodávalo nejvíce obilí, mouku, kukuřici a proso. Uvedené komodity tvořily i největší část příjmů maďarských obchodníků. Doložka o možné výměně zboží v povolovacím režimu se projevila udržením železa a železářského zboží v první trojce nejexportovanějších komodit do Maďarska. Celková bilance vzájemného obchodu byla v tomto roce nejvyšší za celé sledované období. ČSR zaznamenalo aktivní přebytek více než 2 miliardy Kč. Dále pokračoval dovoz vlny a vlněného zboží do ČSR, a to dle smlouvy podepsané v předešlém roce. Zajímavostí je dovoz nápojů, které stejně jako uplynulý rok tvořily značnou část celkové hodnoty obchodu s Maďarskem.

Oproti roku 1920 byl celkový objem československého exportu do Maďarska více než čtyřnásobný, přičemž import z Maďarska se do ČSR zvýšil rovněž více než třínásobně, z původních 87 tisíc tun na více než 250 tisíc tun. Nejdůležitější komoditou z hlediska importu do ČSR se staly výše zmíněné minerály (nerosty), které se podílely na celkovém objemu mezi zeměmi ze 3/5 a obilí, mouka a mlýnské výrobky.

¹¹⁵ AFMZV, IV. sekce, krab. č. 923, sl. 2/B.

Tabulka 6. Import a export zboží v roce 1921. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1921	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví, uhlí, rašelina	1 043 022	151, 745
	2. Minerály (nerosty)	185 595	49, 605
	3. Železo a železné zboží	32 955	155, 279
Dle ceny	1. Vlna a vlněné zboží	2 216	933, 896
	2. Bavlna a bavlněné zboží	5 551	731, 368
	3. Dříví, uhlí, rašelina	1 043 022	151, 745
Celkový objem exportu	1 328 742 tun		
Celková hodnota exportu	3 066, 439 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1921	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Minerály (nerosty)	142 239	81, 494
	2. Obilí, slad, luštěniny, mouka, mlýnské výrobky	56 038	347, 334
	3. Dříví, uhlí, rašelina	18 923	4, 365
Dle ceny	1. Obilí, slad, luštěniny, mouka, mlýnské výrobky	56 038	347, 334
	2. Vlna, vlněné zboží	4 619	139, 243
	3. Nápoje	13 400	109, 739
Celkový objem importu	251 907 tun		
Celková hodnota importu	925, 578 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 2 140, 861 mil. Kč
---	-----------------------------

Zdroj: Státní úřad statistický. *Statistický přehled zahraničního obchodu Republiky československé za rok 1921*. Praha: Státní úřad statistický 1922. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.3 Rok 1922

Zásadním zlomovým momentem v evropských mezinárodních vztazích byla v roce 1922 konference v Janově konaná v dubnu a v květnu. Konference přinesla jisté uvolnění na poli vzájemných hospodářsko-politických vazeb evropských států, především díky doporučení západních mocností v čele s Velkou Británií o budoucím uvolnění obchodu mezi nástupnickými státy. Pro Československo však byla navrhovaná konfederace na bázi

vzájemného volného obchodu zcela nepřijatelná především z hlediska udržení vlastní hospodářské suverenity.

Na základě vnitropolitické situace a doporučení konferencí v Portorose a Janově se Maďarsko vydalo cestou silného protekcionismu. Tato situace vedla k tomu, že si záhy především četná průmyslová odvětví začala stěžovat na vysoké celní tarify ztěžující odbyt zboží na maďarském trhu. Nejvíce byl postižen dřevařský, železářský, cihelny, pivovary, parfumerie a mydlárny.¹¹⁶ Díky konferencím se však opět posunula další jednání o vzájemné obchodní smlouvě mezi oběma státy. Vzájemným obchodně-politickým jednáním měla napomoci schůzka mezi československým ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem, jenž tehdy vykonával i funkci předsedy vlády, a maďarským ministrem zahraničních věcí hrabětem Miklósem Bánffym v květnu 1922. Původně stanovený termín sice nebyl dodržen a jednání se rozběhla až na podzim téhož roku, avšak i přes dílčí úspěchy nevyústila v uzavření řádné obchodní smlouvy. Z původního návrhu smlouvy zůstaly jen konkrétní dílčí úmluvy popsané výše v části politicko-obchodních jednání v letech 1921 až 1923.

Z dat uvedených v tabulce č. 7 je možné v roce 1922 pozorovat významný propad jak exportu, tak importu ve vzájemném obchodě mezi Československem a Maďarskem vyjádřeného v korunách československých. S tím spojený je i pokles celkové vzájemné obchodní bilance. Tato skutečnost může být důsledkem končící dohody o výměně zboží, začínajícího maďarského protekcionismu a velmi pravděpodobně i inflačních tlaků.¹¹⁷ Oproti roku 1921 se dodala do Maďarska méně než polovina dodávky palivového dříví a uhlí. Minerálů bylo naopak do Maďarska exportováno o 60 tisíc tun více. Naopak export železa a železných výrobků na základě končící kompenzační smlouvy se o 20 tisíc tun snížil.

V importu je možné pozorovat nárůst dováženého obilí, sladu, luštěnin, mouky a mlýnských výrobků, a to objemově až o 100 %, kdy tvořila více než polovinu celkové

¹¹⁶ Proti vysokým celním tarifům bránícím dovozu zboží do Maďarska protestoval v první polovině roku i maďarský celostátní spolek obchodníků. Přičemž samo Československo patřilo k evropským státům s nejvyššími celními tarify, průměrně vyššími než Francie nebo Německo. K obchodní panice přispěl i vzestup československé měny a pokles měny maďarské. Dále viz. TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 170-173.

¹¹⁷ Československé finančníctví pod vedením ministra Aloise Rašína provádělo deflační politiku, maďarská vláda naopak politiku inflační, jež zvýhodňovala dlužníky a odbyt maďarského zboží. Labilita maďarské měny obchodní situaci komplikovala pokud možno ještě výše.

hodnoty maďarského importu do ČSR, přičemž cena za dodané zboží nedosáhla statisticky významných změn, především z důvodu inflačních tlaků. Je patrné, že ve vzájemném československo-maďarském obchodě se Maďarsko stalo výhradním dovozcem obilí, sladu, kukuřice, mouky a mlýnských výrobků. Ostatní položky maďarského importu do ČSR jsou zanedbatelné. Navíc v říjnu roku 1922 se zástupci obou zemí dohodli na obchodní spolupráci založené na principu nejvyšších výhod (viz výše).¹¹⁸ Z pohledu maďarského zahraničního obchodu je zřejmý vyvstávající problém se stále se opakujícím pasivním saldem vzájemné obchodní bilance. Tuto pasivní bilanci zaznamenáme v maďarském zahraničním obchodě po celá dvacátá léta a Maďarsko ji namísto zvyšováním produktivity v zemědělství řešilo zakládáním překotných průmyslových podniků.¹¹⁹

I přes to, že umělé vytvořený rozvoj maďarského textilního průmyslu zapříčiňoval ztrátu odbytiště československým tovarům, bavlna a bavlněné zboží tvořily nejcennější komoditu na československém exportu do Maďarska. V souhrnu se podílel bezmála jednou třetinou na finanční hodnotě celkového exportu.

¹¹⁸ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 174-177.

¹¹⁹ Jen za rok 1921 bylo zřízeno 24 nových továren. Dále viz. SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 315-320.

Tabulka 7. Import a export zboží v roce 1922. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1922	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví, uhlí, rašelina	547 850	281, 710
	2. Minerály (nerosty)	242 240	59, 533
	3. Železo a železné zboží	17 328	48, 694
Dle ceny	1. Bavlna a bavlněné zboží	6 568	435, 515
	2. Vlna, vlněné zboží	1 791	408, 153
	3. Dříví, uhlí, rašelina	547 850	281, 710
Celkový objem exportu	876 443 tun		
Celková hodnota exportu	1 588, 520 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1922	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Obilí, slad, luštěniny, mouka, mlýnské výrobky	100 187	337, 285
	2. Dříví, uhlí, rašelina	27 779	8, 226
	3. Minerály (nerosty)	12 335	7, 895
Dle ceny	1. Obilí, slad, luštěniny, mouka, mlýnské výrobky	100 187	337, 285
	2. Dobytek jateční a tažní	4 225	79, 101
	3. Ovoce, zelenina, rostliny	92	35, 332
Celkový objem importu	182 163 200 tun		
Celková hodnota importu	683, 748 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 904, 772 mil. Kč
---	---------------------------

Zdroj: Státní úřad statistický. *Statistický přehled zahraničního obchodu Republiky československé za rok 1920-1922*. Praha: Státní úřad statistický, 1923. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.4 Rok 1923

V roce 1923 zaznamenal ve statistikách vzájemného obchodu mezi Československem a Maďarskem změnu názvosloví, trend obchodu však zůstal stále stejný, tj. klesající. Příčinou pasivního salda vzájemné obchodní bilance byl i významný pokles hotových textilních produktů zapříčiněným ztrátou velké části textilních podniků, které při naplnění mírové smlouvy připadly vně maďarských hranic. O těchto a dalších změnách viz

níže v oddíle zaměřeném na dodatečný rozbor československého importu do Maďarska na komodity pocházející ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, tj. z území, jež dříve patřila pod maďarskou správu. V roce 1923 vznikla mezi oběma státy tzv. prudenční dohoda (viz výše). Prudenční dohoda byla zvláštní záležitostí a nikdy nebyla zveřejněna. Jednalo se o formu výkupu cenných papírů na majetek ležící v Československu, zvláště na území Slovensku a Podkarpatské Ukrajiny. Tato akce výrazně pomohla českým bankám a československým investorům zvýšit vliv ve východních částí republiky. Lze předpokládat, že po trianonské mírové smlouvě a Janově již maďarské vládní kruhy rezignovaly na bezprostřední návrat ke ztraceným územím a zároveň se obávaly dopadů nostrifikační akce prováděné československou vládou.

Obchodně-politické rozhovory, jež probíhaly v Budapešti, se týkaly krom výměny zboží i důležitých devizových otázek. Protokol ze 23. listopadu 1923 upravoval pohraniční styk, ze kterého vyplývalo, že podstatou setkání byla výměna názorů na základní obchodně politické otázky i na konkrétní problémy spojené s praktickou stránkou výměny zboží.¹²⁰

Tabulka č. 8 přímo koresponduje s výše uvedeným. Je možné se domnívat, že ke snížení vzájemného zahraničního obchodu jak exportu, tak i importu, vedly nejen prudenční dohoda mezi zeměmi, ale i určitá rezignace maďarské strany. Obchodní bilance se ve sledovaném roce snížila až trojnásobně na aktivní bilanci 360 mil. Kč. Export do Maďarska zůstal jak komoditně, tak i objemově totožný. Celkově ČSR exportovalo v roce 1923 do Maďarska palivo a importovalo především mouku a jateční dobytek. Díky rozmachu textilek v Maďarsku z předchozích let přetrvává jako nejčennější vlna a vlněné zboží.

¹²⁰ AFMZV, IV. Sekce, kra. Č. 927, sl. 6/1; krab. č. 924, sl. 8.

Tabulka 8. Import a export zboží v roce 1923. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1923	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Kamenné uhlí	193 032	61, 422
	2. Důlní dříví	140 335	29, 248
	3. Koks	131 250	56, 559
Dle ceny	1. Vlna, vlněné zboží	587	62, 516
	2. Kamenné uhlí	193 032	61, 422
	3. Bavlna a bavlněné zboží	1 313	50, 407
Celkový objem exportu	1 142 995 tun		
Celková hodnota exportu	713, 804 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1923	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Mouka pšeničná	47 722	337, 285
	2. Nerosty	13 673	1, 384
	3. Hnědé uhlí	11 478	1, 992
Dle ceny	1. Mouka pšeničná	47 722	337, 285
	2. Vepří nad 120 kg	25	13, 479
	3. Valaši (starší 2 let)	2	8, 139
Celkový objem importu	144 813 tun		
Celková hodnota importu	353, 030 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 360, 774 mil. Kč
---	---------------------------

Zdroj: Československá statistika. Svazek 18. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 5), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1923*. Praha : Státní statistický úřad. 1924. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.5 Rok 1924

V první polovině dvacátých let bylo maďarské vládě stále více zřejmé, že nastavená cesta inflační politiky je z dlouhodobého hlediska pro hospodářství státu neudržitelná. Inflační politika, která se zprvu zdála jako základní pilíř pro oživení hospodářství, se ukázala jako mylný předpoklad ústící v likvidaci prvotních úspěchů. Neúměrná emise nekrytých peněz se již nedokázala držet stejných hodnot jako ceny, které rostly neúměrně rychleji. S tím se objevil problém i nedostatku peněz v oběhu spolu se zpomalením průmyslové výroby. Nastalá situace se projevovala i vznikajícím napětím ve společnosti, jež se projevovalo vlnou stávek v letech 1922 a 1923 za účelem růstu dělnických mezd. Ty

se zvýšily v roce 1922 o 20 % a v roce následném o dalších 80 %. Bylo evidentní, že rostoucí inflační spirála tlačila na maďarské vládní kruhy, aby přistoupila k účinnému stabilizačnímu státnímu programu s využitím mezinárodních finančních trhů.¹²¹

Získání finanční půjčky pro sanaci státních financí a srovnání ekonomické situace v zemi bylo podmíněno nejen zahájením účinné rekonstrukční politiky vlády, ale také přísným mezinárodním dohledem. Československo a malodohodové státy se na základě stálé nedůvěry vůči Budapešti, kterou stále podezřívaly z nekorektního přístupu k plnění závazků plynoucích jí z trianonské mírové smlouvy, snažily o revizi půjčky a nastavení dalších bariér jejího poskytnutí a následného plnění. Snažily se o přímou kontrolu odzbrojení Maďarska a o dozor nad využitím finanční půjčky prostřednictvím Reparační komise, čímž by se moc nad maďarskými financemi dostala prakticky do rukou malodohodových států, a nikoliv Rady Společnosti národů. Bethlenova vláda pod tlakem Československa a jeho malodohodových partnerů byla proto nucena znovu stvrdit mírovou smlouvou stanovené hranice, garantovat znovu nenastolení habsburské moci v zemi a přispívat ke snižování nepřátelského charakteru vzájemného poměru mezi malodohodovými státy a Maďarskem. Uvedený protokol jen smluvně potvrzoval skutečnost, že kvůli trianonské mírové smlouvě nastaly mezi malodohodovými zeměmi a Maďarskem nepřátelské vztahy, jež byly založeny na vzájemné nedůvěře.¹²²

Na základě výsledků rozhovorů mezi malodohodovými státy, vítěznými státy a Maďarskem bylo povoleno udělení mezinárodní půjčky. Maďarsku bylo přiznáno 250 milionů korun pro využití výhradně na stabilizaci státního rozpočtu a na sanaci hospodářství. Maďarský státní rozpočet se díky zavedeným opatřením již hned v následujícím roce dostal do přebytku, což se odrazilo na zlepšení situace státních zaměstnanců, především v jejich kupní síle, a tedy ve výrazném nárůstu státních příjmů. Důležitým opatřením bylo ustavení centrální banky. Zavedením centrální banky byla vyloučena možnost vydávání tiskem nekrytých papírových peněz, což mělo pozitivní dopad na inflaci. Dalším krokem ke stabilizaci bylo zavedení nového maďarského celního sazebníku v roce 1924. Ten byl aplikován postupně při současné likvidaci povolovacího a

¹²¹ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 189-190.

¹²² GULYÁS, L. *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919-1924*. Máriabesnyő-Gödöllő 2012. 272 s. ISBN 978-615-5257-08-7., s. 138.; TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 196-210.

devizového řízení, přičemž byl kompromisem mezi průmyslem a zemědělstvím. Celní sazebník byl významně ochranný s mnohem vyššími cly než v dřívějších letech. Celní tarify se měly stát důležitou součástí sanačního rozpočtu. Například na dovážené průmyslové zboží byla zavedena 30% daň oproti původním 10 až 20 % a na textilní zboží byla uvalena až 50% daň. Stále však zůstalo mnoho životně důležitých položek bez daňového zatížení. Například vlna, surová kůže, topné dříví, koks, minerální oleje, barevné kovy, železný šrot a textilní stroje.¹²³ Mezinárodní půjčkou, celním sazebníkem a zřízením centrální banky se Maďarsko postupně dostávalo v mezinárodní rovině do lepší vyjednávací pozice i v hospodářsko-politických jednáních.

Důležitým faktorem bilaterálních vztahů byla i limitovaná platnost článků 200–203 mírové smlouvy. Maďarsko bylo povinno uplatňovat v jeho zahraničním obchodě nereciproční klausule nejvyšších výhod pouze do roku 1924, resp. od roku 1926 ji nemuselo již poskytovat vůbec (viz výše v části Politicko-obchodní jednání 1924–1927).

Z tabulky č. 9 je patrný vliv ochranných opatření na vnitřní trh. Export zboží do Československa vůči importu významně narůstal. Struktura dovozu z Maďarska vypočtená na základě údajů z roku 1924 svědčí o tom, že dominující položkou byly zemědělské výrobky, a to obilí, pšenice, kukuřice a krmiva, dále dobytek a živočišné výrobky. Do Maďarska se dále dovážely zejména textilní suroviny (konopí, semena lnu a konopí, surové hedvábí). Poměrně malou část tvořily hotové kovodělné výrobky (stroje, přístroje, elektrotechnické výrobky a železniční zařízení) a chemické výrobky (barvy, oleje, léky atd.) Import vyjádřený v objemu zboží do ČSR narostl oproti roku 1923 až trojnásobně a jeho hodnota se v běžných cenách zvedla o 500 milionů korun. Současně díky nulovému daňovému zatížení rostly celkové hodnoty klíčového exportovaného zboží do Maďarska. Československé hospodářství vyváželo především textil, suroviny a paliva.¹²⁴ Například u kamenného uhlí se jednalo o více než 80 tisíc tun. Další zásadní technickoekonomické otázky v rámci bilaterálních vztahů byly v této době odsunuty do pozadí celkovým napětím v jednáních o přiznání mezinárodní půjčky Budapešti.

¹²³ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 241–245.

¹²⁴ AFMZV, IV. Sekce, krab. č. 923, sl. 4, příloha k č. 142801/IV; zpráva záznam obchodní a živnostenské komory v Bratislavě ze září 1922

Tabulka 9. Import a export zboží v roce 1924. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1924	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Kamenné uhlí	281 731	80, 552
	2. Dříví palivové	150 536	15, 461
	3. Dříví užitkové, stavební	130 160	29, 606
Dle ceny	1. Vlna, vlněné zboží	1 350	142, 124
	2. Bavlna, bavlněné zboží	2 854	125, 975
	3. Kamenné uhlí	281	80, 552
Celkový objem exportu	1 366 824 tun		
Celková hodnota exportu	1 134, 775 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1924	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Mouka pšeničná	116 417	337, 285
	2. Pšenice	91 634	157, 282
	3. Žito	63 925	93, 272
Dle ceny	1. Mouka pšeničná	116 417	337, 285
	2. Pšenice	91 634	157, 282
	3. Žito	63 925	93, 272
Celkový objem importu	455 837 tun		
Celková hodnota importu	879, 707 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 255, 067 mil. Kč
---	---------------------------

Zdroj: Československá statistika. Svazek 30. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 7), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1923 a 1924*. Praha : Státní statistický úřad. 1925. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.6 Rok 1925

Jak již bylo popsáno v oddílu výše, první fáze agrárního ochránářství byla zahájena v roce 1925, především zavedením klouzavých cel na obilí a sádlo ze dne 4. června 1925. Současně bylo vydáno nařízení na zavedení daně z obratu na dovoz obilí, luštěnin atd. Daň z obratu byla důležitou součástí ochránářského systému, umožňovala regulovat sazby na dovoz výrobků, a přitom se nemohla stát předmětem jednání s ostatními státy, protože nebyla součástí celního sazebníku. Sdružení českých agrárníků však nebylo spokojeno s celními opatřeními, a proto v prosinci 1925 se obrátilo na československé ministerstvo zahraničních věcí a vyjádřilo nesouhlas s tím, aby byla s Maďarskem dojednána obchodní

smlouva na základě doložky nejvyšších výhod. Sdružení českých agrárníků přitom ministerstvo informovalo, že v souvislosti s maďarským obchodem počítá naopak s pevnými sazbami namísto pohyblivých cel. To se podařilo prosadit až po následných parlamentních volbách v listopadu 1925 a následné reorganizace vlády.¹²⁵ Maďarsku se v roce 1925 povedlo uzavřít řadu obchodních smluv, které jen ztížily další vzájemné vyjednávání o řádné obchodní smlouvě. Maďarsko uzavřelo obchodní dohody mezi jinými v červenci s Velkou Británií, v září s Polskem, Tureckem a Řeckem a v říjnu se Spojenými státy americkými.¹²⁶

Československo se po přijetí stabilizačních bankovních zákonů v roce 1924 a následně ekonomickým růstem zapříčiněným růstem výroby (nástup sériové výroby a změny v technice) a koupěschopností obyvatelstva dostalo do období krátké konjunktury.

Tabulka č. 10 naznačuje pokračující trend ochrannářského opatření, kdy byly dodávány pouze nejdůležitější suroviny. Export do Maďarska byl především o surovinové základně a zbožím bez daňové zátěže. V exportu dle objemu stále vedly suroviny potřebné pro průmyslovou výrobu, dle vypočtené ceny pak nezdaněné výrobky do textilní oblasti.

Celkový objem exportu i importu se oproti minulému roku statisticky nezměnil. Na základě stagnujícího obchodu by zde bylo možné se dohadovat, i s ohledem na uzavřené obchodní smlouvy Maďarska s dalšími státy a tím získáním nových odbytišť pro své tovary či suroviny, že se relativně nedávný společný rakousko-uherský trh, se všemi výhodami s tím spojenými, v polovině dvacátých let definitivně rozpadl. Celková obchodní bilance vzájemného obchodu mezi oběma státy byla za celé sledované období v roce 1925 nejnižší.

¹²⁵ *Konečné výsledky nedělních voleb do sněmovny. Obrázkový večerník Národ*. 17. listopad 1925, roč. 65., čís. 18, s. 1.

¹²⁶ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 250-251.

Tabulka 10. Import a export zboží v roce 1925. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1925	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví palivové	258 014	29, 814
	2. Kamenné uhlí	233 048	63, 789
	3. Dříví užitkové, stavební	154 253	36, 857
Dle ceny	1. Vlna, vlněné zboží	1 068	132, 190
	2. Bavlna, bavlněné zboží	1 821	72, 263
	3. Kamenné uhlí	233 048	63, 789
Celkový objem exportu	1 352 008 tun		
Celková hodnota exportu	1 178, 191 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1925	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Kukuřice	116 440	154, 601
	2. Pšenice	86 150	130, 843
	3. Mouka pšeničná	68 271	273, 201
Dle ceny	1. Mouka pšeničná	68 271	273, 201
	2. Kukuřice	116 440	154, 601
	3. Pšenice	86 150	130, 843
Celkový objem importu	516 934 tun		
Celková hodnota importu	1 120, 814 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 47, 376 mil. Kč
---	--------------------------

Zdroj: Československá statistika. Svazek 36. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 9), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1925*. Praha : Státní statistický úřad. 1926. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.7 Rok 1926

V posledním roce před podepsáním řádné obchodní smlouvy si chtěly obě země připravit co nejvýhodnější pozice pro další obchodně-politická vyjednávání. Maďarsko usilovně jednalo o obchodně politických dohodách s Rakouskem, Itálií a Francií, přičemž především vyjednávání Maďarska s Rakouskem československá strana sledovala pro využití k pokračujícím vzájemným rozhovorům s Maďary. Mezitím byla v Československu schválena vládní předloha zákona zavádějící cla na obilniny a další (viz výše). To vyvolalo negativní postoje a protesty na maďarské straně, avšak na základě končícího dosavadního

režimu v srpnu 1926 se narychlo i přes velké diskuse uzavřela prozatímní dohoda s platností jen do konce roku. Obě strany však měly na pokračujícím jednání vedoucí k řádné obchodní smlouvě eminentní zájem. Československý vývoz do Maďarska zaujímal v letech 1924–1925 v průměru 6–7 % celkového československého vývozu, u některých položek byl podíl dokonce vyšší. Například u dříví činil 25 %, uhlí 11 %, nerostů 22,5 % atd. Podíl maďarského exportu do Československa byl ještě výraznější. Mezi léty 1924–1925 byl na úrovni zhruba 24 %, přičemž např. mouka měla 31%, kukuřice 66%, žito a pšenice kolem 27%, ovčí vlna 36% podíl.¹²⁷

Pro řádné jednání bylo nutné odstranit překážky, jež si země ve dvacátých letech vzájemně vybudovaly. Československý průmysl potřeboval prosadit snížení maďarských cel, maďarská strana zase žádala o snížení celních agrárních bariér z let 1925–1926. Proto i přes zatím jen schválené československé vládní nařízení, které vyvolalo na maďarské straně vyvolalo mnoho protestů, se objemy obchodu v roce 1926 moc neměnily. Export do Maďarska sice rostl, avšak dělo se tak pravděpodobně z důvodu maďarské průmyslové konjunktury a větší potřebě surovin (uhlí, koks, nerosty). Ani import se v roce 1926 oproti předchozímu roku příliš nezměnil. Opět nejdůležitějšími komoditami byly obilí, kukuřice a mlýnské výrobky. Celková aktivní bilance vzrostla na 200 milionů Kč, podobně jako v roce 1924 avšak při celkově větší výměně zboží.

¹²⁷ SKORKOVSKÝ, J.: *Obchodní smlouva mezi Československou republikou a Maďarským královstvím*, ZP 1927, s. 953.; SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 325-328.

Tabulka 11. Import a export zboží v roce 1926. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1926	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dřevěné uhlí	957 789	213, 705
	2. Nerostné uhlí (+ koks a brikety)	434 579	119, 725
	3. Nerosty a jiné kameny	251 434	13, 411
Dle ceny	1. Tkaniny bavlněné	5 370	259, 177
	2. Dřevěné uhlí	957 789	213, 705
	3. Nerostné uhlí (+ koks a brikety)	434 579	119, 725
Celkový objem exportu	1 993 979 tun		
Celková hodnota exportu	1 228, 203 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1926	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Pšenice	110 589	209, 118
	2. Kukuřice	101 305	111, 680
	3. Obilná mouka	53 011	167, 014
Dle ceny	1. Pšenice	110 589	209, 118
	2. Obilná mouka	53 011	167, 014
	3. Kukuřice	101 305	111, 680
Celkový objem importu	531 625 tun		
Celková hodnota importu	1 028 ,477 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 199, 726 mil. Kč
---	---------------------------

Zdroj: Československá statistika. Svazek 38. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 10), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1926*. I. díl. Praha : Státní statistický úřad. 1927. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

2.1.1.8 Rok 1927

Jak již bylo zmíněno výše, podepsáním řádné obchodní smlouvy bylo dovršeno zmatečné období plné provizorních vztahů vycházejících z hospodářsko-politických ustanovení mírové smlouvy a původního společného uherského trhu. Při pohledu do tabulky č. 12 se zdá, že výhody získal československý vývoz, jehož vzestup se projevoval značným aktivním saldem obchodní bilance. Objem exportovaného zboží narostl o více než 600 tisíc tun, tj. přibližně o 400 milionů korun. Především jako surovinová zásoba pro

průmyslová odvětví, která i díky již dřívější stabilizaci Maďarska zažívala rozmach.¹²⁸ Maďarský vývoz do Československa zůstal na přibližně stejné úrovni. Mezi nejhodnotnější komodity se dostal vepřový dobytek, který tvořil necelou desetinu celkové hodnoty importu. S větším objemem exportu rostla i celková aktivní bilance na více než 650 milionů korun, což byl oproti minulému roku více než trojnásobný růst.

Tabulka 12. Import a export zboží v roce 1927. Celková bilance. (t, mil. Kč)

Export do Maďarska v roce 1927	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Nerostné uhlí (+ koks a brikety)	486 574	124, 113
	2. Nerosty a jiné kameny	402 330	19, 693
	3. Dříví všeho druhu	301 018	303, 815
Dle ceny	1. Tkaniny bavlněné	7 314	314, 810
	2. Dříví všeho druhu	301 018	303, 815
	3. Tkaniny vlněné	1 863	174, 098
Celkový objem exportu	2 680 556 tun		
Celková hodnota exportu	1 622, 081 mil. Kč		

Import do ČSR v roce 1927	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Pšenice	155 806	302, 508
	2. Žito	52 816	86, 950
	3. Obilná mouka	52 703	15, 610
Dle ceny	1. Pšenice	155 806	302, 508
	2. Vepřový dobytek	8 555	88, 700
	3. Obilná mouka	52 703	15, 610
Celkový objem importu	456 061 tun		
Celková hodnota importu	962, 748 mil. Kč		

Celková bilance (+ aktivní, - pasivní)	+ 659, 333 mil. Kč
---	---------------------------

Zdroj: Československá statistika. Svazek 55. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 13), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1927*. II. díl. Praha : Státní statistický úřad, 1929. Úprava a výpočty vlastní (t, mil. Kč).

¹²⁸ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M.. *Československo-maďarské...*, s. 327.

2.1.2 Podrobný pohled na vzájemný obchod mezi odtrženými územími a Maďarskem

V této kapitole bude popsán a rozebrán vzájemný obchod mezi oběma státy s ohledem na území Slovenska a Podkarpatské Rusi. První část bude obsahovat krátký popis vývoje na Slovensku a na Podkarpatské Rusi na počátku dvacátých let jak z hlediska hospodářského, tak i sociálního. V druhé části budou představeny údaje z maďarských dobových statistik o vzájemném obchodu, na základě kterých bude možné zjistit, jaký objem zboží Maďarsko mírovou smlouvou ztratilo. Dohledatelné jsou statistiky obchodu odtržených částí s Maďarskem až od roku 1923. Do té doby je bráno ČSR jako jeden celek.

Slovensko a Podkarpatská Rus

Ztráta Podkarpatské Rusi a zvláště pak Slovenska byla pro Maďarsko citelná. Slovensko i Podkarpatská Rus bylo do roku 1918 správně, politicky i hospodářsky řadu století součástí Uherského Království. Horní Uhry tvořily svými hutnickými a báňskými izolovanými oblastmi spolu s hlavním městem Uherska – Budapeští, nejprůmyslovější část Zalitavska. Avšak v porovnání s českými zeměmi bylo Slovensko bráno jako agrární stát. Po oddělení od Maďarska přejaly Slovensko a Podkarpatská Rus právo uherské, což vyvolávalo nežádoucí stav právní duality po celé meziválečné období. Navíc slovenská politická reprezentace a slovenské hospodářské kruhy neměly na celostátní ekonomickou politiku velký vliv. V oblasti hospodářské samosprávy působily na Slovensku tři komory, a to v Bratislavě, Bánské Bystrici a Košicích.¹²⁹

Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi bylo zaměstnáno více než dvě třetiny obyvatelstva v zemědělství. Přičemž podíl obyvatelstva příslušného k průmyslu a živnostem byl necelých 18 %. Přes výrazný agrární charakter se Slovensko podílelo na industrializaci Zalitavska průmyslovými závody na středním Slovensku, v horním Pováží, v Prešpurku a v Košicích. Základem průmyslu byla těžba rud a železářství, rafinérie ropy, továrny na výrobu dynamitu, gumy a umělých hnojiv. Mezi rozvinutý lehký průmysl se na Slovensku a Podkarpatské Rusi řadil předně potravinářský, textilní, kožedělný, dřevařský, papírnický a sklářský a lesnický průmysl. Menší význam měla i těžba hnědého uhlí

¹²⁹ JAKUBEC, I. *Hospodářský vývoj českých zemí ...*, s. 119-125.

v oblasti Handlové na západním Slovensku a těžba pyritu ve středním Slovensku. Dále se těžila sůl v okolí Prešova a na Podkarpatské Rusi a těžba magnezitové rudy ve východní části Slovenského Rudohoří. Jinak na Podkarpatské Rusi průmysl prakticky chyběl. Rychlému přebudování uvedené části Československa bránila špatná infrastruktura a stávající vysoká úroveň tarifních sazeb soukromých železnic. Navíc po vzniku československého státu se český kapitál snažil o proniknutí do hospodářské sféry slovenských surovinových základen a odbytišť pro své hotové výrobky.¹³⁰

Jak již bylo popsáno v dřívějších částech práce, část maďarského vývozu směřovala právě na Slovensko a Podkarpatskou Rus a byla určena pro mlýny a podniky, které byly zařízeny ještě maďarským průmyslem, dále pro železnice, lesní průmysl atd. Proto v další části práce bude představen vzájemný obchod nejdůležitějších komodit, celkový objem obchodu mezi Slovenskem, Podkarpatskou Rusí a Maďarskem a poměr této části vzájemného obchodu vůči celkovému objemu obchodu mezi Maďarskem a ČSR.

2.1.2.1 Vzájemný obchod Maďarska a odtržených oblastí – Slovenska a Podkarpatské Rusi

2.1.2.1.1 Rok 1923

V prvním dostupném roce, pro něž máme v maďarských statistikách data, kolidují získané hodnoty s již dříve uvedenými komoditami. V rámci kontinuity uherského trhu a provázanosti mnoha průmyslových továren na bývalou uherskou obchodní síť převládala mezi exportovanými komoditami zejména surovinová základna. V prvé řadě to bylo dřevo z Podkarpatské Rusi a nerosty. Naopak do odloučených částí bylo z trianonského Maďarska importováno hlavně agrární zboží v čele s pšenicí a žitem. Ostatní položky byly zanedbatelné. Je zajímavé, že se do výčtu nejobjemnějšího zboží dostala domácí zvířata, konkrétně vepři do 120 kg. Hodnota jejich nákupu statisticky významně zvedla celkový objem maďarského importu na odloučená území.

¹³⁰ Tamtéž, s. 126-130.

Tabulka 13. Export a import do odloučených území v roce 1923 (t, mil. Kč)

Export do Maďarska z odloučených území v roce 1923	Komodita	t	mil. Kč
Dle hodnoty	1. Dříví všeho druhu	121 852	25, 396
	2. Nerosty a uhlí	118 213	43, 986
	3. Bavlna a bavlněná příze	1 178	44, 908
Celková hodnota exportu	224, 237 mil. Kč		

Import do odloučených území v roce 1923	Komodita	t	mil. Kč
Dle hodnoty	1. Pšenice a žito	23 370	167, 276
	2. Ovčí vlna	290	1, 923
	3. Vepři nad 120 kg	13	13, 893
Celková hodnota importu	200, 415 mil. Kč		

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1923-1925, Budapest : Athenaum 1928. Úprava vlastní (t, mil. Kč)

2.1.2.1.2 Rok 1924

V důsledku vlivu maďarské inflace, zvýhodňující československé obchodníky, a stále většího významu českého kapitálu ve východních částech republiky, kde československé banky získávaly podíly na vlastnictví, se zvedla v roce 1924 celková hodnota objemu exportovaného zboží do Maďarska z odloučených území. Především u dříví, jak palivového, tak stavebního, můžeme pozorovat více než dvojnásobný nárůst. Finančně důležitou komoditou exportu ze Slovenska a Podkarpatské Rusi do Maďarska se stala bavlna a bavlněná příze. Celková hodnota slovenského společně s podkarpatským exportem i díky mezinárodní půjčce dosáhla necelé půl miliardy korun. Důležitým faktorem bylo, že veškeré vyvážené suroviny a polotovary zůstaly bez celonárodní celní restrikce, protože si maďarská strana uvědomovala jejich životní důležitost pro své státní hospodářství. Maďarský importu na odloučená území znovu ovládlo obilí (pšenice a žito), dále kukuřice a ovčí vlna, i když její hodnota byla statisticky nevýznamná.

Tabulka 14. Export a import do odloučených území v roce 1924 (t, mil. Kč)

Export do Maďarska z odloučených území v roce 1924	Komodita	t	mil. Kč
Dle hodnoty	1. Dříví všeho druhu	280 656	162, 082
	2. Nerosty a uhlí	102 231	27, 431
	3. Bavlna a bavlněná příze	5 103	221, 888
Celková hodnota exportu	431, 898 mil. Kč		

Import do odloučených území v roce 1924	Komodita	t	mil. Kč
Dle hodnoty	1. Pšenice a žito	66 921	421, 676
	2. Kukuřice	28 754	32, 953
	3. Ovčí vlna	723	5, 711
Celková hodnota importu	565, 445 mil. Kč		

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1923-1925, Budapest : Athenaum 1928. Úprava vlastní (t, mil. Kč)

2.1.2.1.3 Rok 1925

V roce 1925 pokračovala klesající tendence v importu ze Slovenska a Podkarpatské Rusi do Maďarska. Na prvních třech místech je stejné zboží, přičemž v celku je možné pozorovat pokles o necelých 60 milionů Kč. Pokles je vynucený především maďarským celním sazebníkem, který vstoupil v platnost 1. ledna 1925, jehož podstatou bylo chránit maďarské hospodářství. Z tohoto důvodu bylo vyváženo ze Slovenska a Podkarpatské Rusi jen nejn nutnější zboží pro výrobu, přičemž dovoz ostatních komodit se snížil. Naopak díky sanaci maďarské ekonomiky a podepsáním mnoha obchodních smluv s okolními zeměmi se Maďarsko v roce 1925 dostalo do období konjunktury, jak je vidět ze statistiky importu do uvedených odloučených území v tabulce č. 15. Můžeme zde pozorovat více než trojnásobný růst objemu pšenice a žita, kukuřice a v nižším množství pak ovčí vlny. S tím spojený je i nárůst celkového objemu dováženého maďarského zboží do Československa z 565 mil. Kč v roce 1924 na 647 milionů Kč v roce 1925.

Tabulka 15. Export a import do odloučených území v roce 1925 (t, mil. Kč)

Export do Maďarska z odloučených území v roce 1925	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví všeho druhu	232 861	125, 231
	2. Nerosty a uhlí	116 977	21, 645
	3. Bavlna a bavlněná příze	4 762	199, 561
Celková hodnota exportu	373, 457 mil. Kč		

Import do odloučených území v roce 1925	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Pšenice a žito	207 806	389, 508
	2. Kukuřice	83 907	126, 784
	3. Ovčí vlna	1 462	12, 266
Celková hodnota importu	647, 718 mil. Kč		

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1923-1925, Budapest : Athenaum 1928. Úprava vlastní (t, mil. Kč)

2.1.2.1.4 Rok 1926

V období vnitřního hospodářského klidu a stability se Maďarsko v roce 1926 dostávalo do neustálých sporů s Československem kvůli protichůdným názorům na cla a daně. Zároveň nově zahájená cesta silných celních bariér vůči zahraničním dovozcům jen komplikovala další vzájemná obchodně-politická jednání. Následkem toho byla přijata pro vzájemný obchod další klíčová opatření. Jak již bylo popsáno výše, jednalo se o klouzavá cla na obilí a sádlo, druhým krokem pak bylo nařízení o zavedení daně z obratu na dovoz obilí, luštěnin atp.

Pro obchod bylo zásadní ponechání bezcelního dovozu kukuřice k výrobě škrobů a různých dalších směsí. Tuto situaci dokladuje tabulka 16, kde v části importovaného zboží do odloučených území – Slovenska a Podkarpatské Rusi, vidíme, že se objemy dovozu kukuřice, pšenice a žita výrazně nezměnily. Je zde sice určitý pokles objemu u kukuřice, avšak ten je vyvážen vyšším importem u obilné mouky, pšenice a žita. Obilná mouka hrála v roce 1926 významnou část mezi importovanými surovinami do odloučených území. Klesající hodnota maďarského importu do odloučených území v letech 1925 až 1926 měla stejnou tendenci jako celkový objem celonárodního československého importu ve zkoumaném roce, který také zaznamenal rovněž pokles (viz Tabulky č.10 a 11).

Tabulka 16. Export a import do odloučených území v roce 1926 (t, mil. Kč)

Export do Maďarska z odloučených území v roce 1926	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Dříví všeho druhu	423 158	220, 651
	2. Nerosty a uhlí	356 833	41, 003
	3. Bavlna a bavlněné zboží	1 733	59, 872
Celková hodnota exportu	381, 661 mil. Kč		

Import do odloučených území v roce 1926	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Pšenice a žito	256 553	303, 765
	2. Kukuřice	61 399	96, 009
	3. Obilná mouka	21 777	63, 552
Celková hodnota importu	585, 092 mil. Kč		

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1927, Budapest : Athenaum 1929. Úprava vlastní (t, mil. Kč)

2.1.2.1.5 Rok 1927

V posledním sledovaném roce, kdy byla v květnu podepsána konečná řádná obchodní smlouva mezi Maďarským královstvím a Československou republikou, čímž skončilo nejisté dlouholeté období vyjednávání, můžeme pozorovat jen nepatrný nárůst exportovaného zboží do Maďarska z odloučených území. Naopak import na Slovensko a Podkarpatskou Rus opět ve zkoumaném roce mírně poklesl, což odpovídá i poklesu celkového československého importu mezi roky 1926–1927. První tři komodity v obou směrech se neměnily, jen nerostů a uhlí bylo vypraveno o 100 % více než v předchozím roce, čímž se tyto komodity dostaly na pozici nejobjemnější položky. Na základě této potřeby export dřeva z odloučených území do Maďarska poklesl o necelých 200 tisíc tun.

Tabulka 17. Export a import do odloučených území v roce 1927 (t, mil. Kč)

Export do Maďarska z odloučených území v roce 1927	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Nerosty a uhlí	731 676	143, 982
	2. Dříví všeho druhu	256 330	63, 062
	3. Bavlna a bavlněné zboží	2 331	78, 903
Celková hodnota exportu	416, 390 mil. Kč		

Import do odloučených území v roce 1927	Komodita	t	mil. Kč
Dle objemu	1. Pšenice a žito	307 153	329, 651
	2. Kukuřice	44 870	63, 331
	3. Obilná mouka	17 653	52, 400
Celková hodnota importu	542, 913 mil. Kč		

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1927, Budapest : Athenaum 1929. Úprava vlastní (t, mil. Kč)

2.1.2.2 Souhrn obchodu Slovenska, Podkarpatské Rusi a Maďarska v letech 1923–1927

Pokud vezmeme obrat zahraničního obchodu mezi československými východními částmi země – Slovenskem a Podkarpatskou Rusí a Maďarskem jako bázi, zjistíme, že v období 1923–1927 došlo k růstu jak exportu do Maďarska, tak především importu do bývalých částí Uherska. Celkový obrat dosáhl za celé sledované období hodnoty 4,37 miliard korun, což je částka, se kterou bývalé Uhersko operovalo v dobách rakousko-uherských jako s vlastní. Avšak po trianonské mírové smlouvě muselo maďarské hospodářství vynaložit náklady v minimální výši exportu, tedy 1,8 miliardy korun, na pokračující kontinuální ekonomický vývoj země. Opačným směrem však putovalo 2,5 miliard korun, dříve patřících do vnitřního trhu, které v uvedeném období podpořily nejen maďarské obchodníky, ale i samotný ekonomický rozvoj země. Bohužel podrobné statistiky za období před rokem 1923 nejsou k dispozici, ani česká ani maďarská strana neevidovaly přesný obchod do odloučených území.

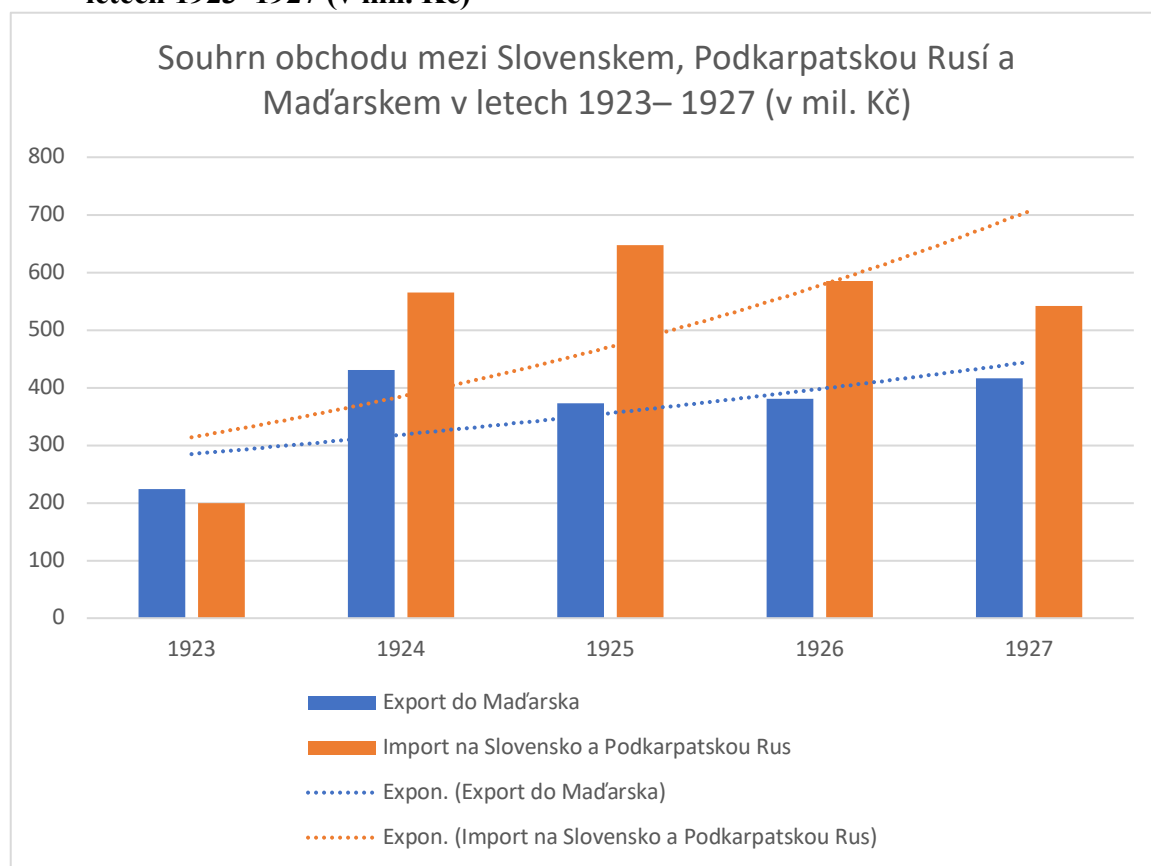
Tabulka 18. Celkový export, import a obrat v letech 1923–1927 (v mil. Kč)

Celková hodnota exportovaného zboží do Maďarska z odloučených částí (mil. Kč)	Celková hodnota importovaného zboží na Slovensko a Podkarpatskou (mil. Kč)	Celkový obrat (mil. Kč)
1 827, 6	2 541, 6	4 369,2

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1923–1925, Budapest : Athenaum 1928; *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1927, Budapest : Athenaum 1929; Autorovy výpočty. Úprava a výpočty vlastní (v mil. Kč).

V grafu 1 níže jsou zsumírované statistiky ze zkoumaného období, které podporují fakt, že Maďarsko se v polovině dvacátých let stávalo pro Československo stále silnějším obchodním partnerem. Exponenciální osy, značící aktuální i následný kontinuální růst při jinak mezinárodně nezměněných podmínkách, dávaly tušit, že se maďarská ekonomika především po roce 1924 zformovala a stala se mezinárodně silnou. Export do Maďarska je z dlouhodobého hlediska mírně stoupající, avšak import do odloučených území, především díky zaváděným celním a ochranným opatřením v obou zemích a postupnému ožívání maďarské ekonomiky se dostávaly do rychleji rostoucí fáze. Zajímavé by mohlo být srovnání toku přeshraničního obchodu mezi Slovenskem, Podkarpatskou Rusí a Maďarskem po podepsání řádné obchodní smlouvy, tedy v letech po roce 1927.

Graf 1. Souhrn obchodu mezi Slovenskem, Podkarpatskou Rusí a Maďarskem v letech 1923–1927 (v mil. Kč)

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1923–1925, Budapest : Athenaum 1928; *Magyar Statistikai Évkönyv*, Új folyam, 1927, Budapest : Athenaum 1929; Autorovy výpočty. Úprava a výpočty vlastní (v mil. Kč).

2.1.3 Celkový objem obchodu mezi ČSR a Maďarskem v letech 1920 – 1927

Celkový objem vzájemného obchodu se s přihlédnutím ke složitým dvacátým létům dá považovat za úspěšný, a to hlavně proto, že v roce 1927 byl celkový obrat nejvyšší za celé sledované období. Celkový obrat ve vzájemném obchodu mezi oběma zeměmi se znatelně po celé období nezměnil. Dle tabulky č. 18 by bylo možné konstatovat, že výhodněji na tom byl československý export, který se projevoval po celé zkoumané období aktivním saldem obchodní bilance. Naproti tomu maďarský vývoz do ČSR zůstal po celá dvacátá léta přibližně na stejné úrovni až do obchodní smlouvy.

Tabulka 19. Výměna zboží mezi ČSR a Maďarskem v letech 1920–1927 v mil. Kč

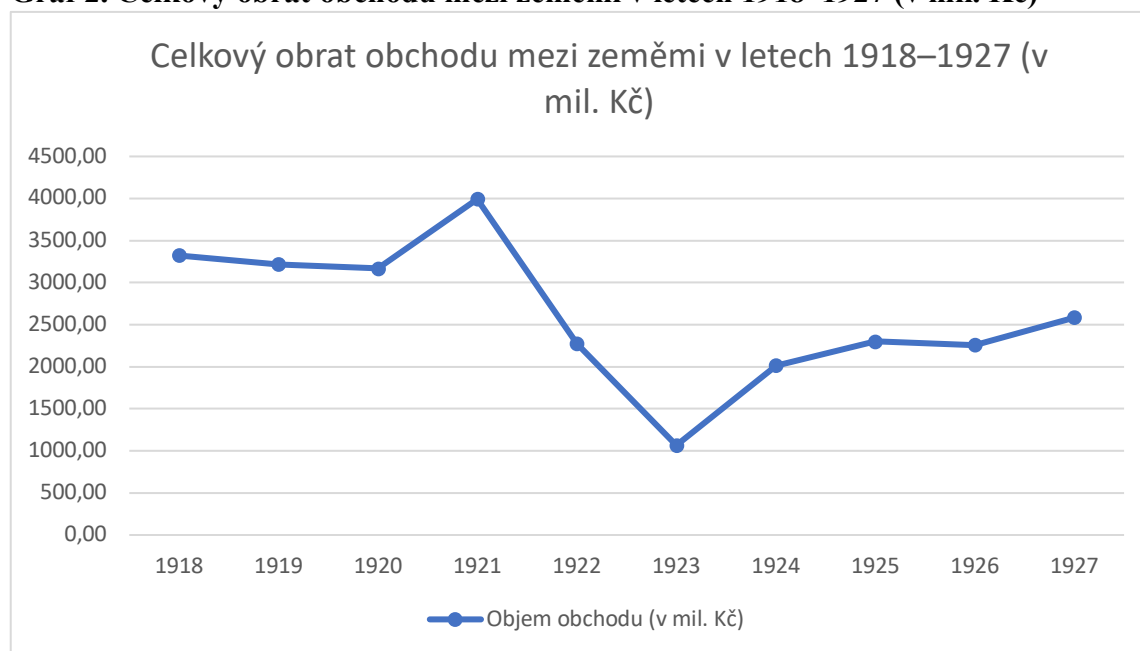
Rok	Celkový obrat (mil. Kč)	Dovoz do ČSR (mil. Kč)	Vývoz do Maďarska (mil. Kč)	Obchodní bilance (mil. Kč)
1920	3 168,2	655,8	2 512,4	+ 1 859,6
1921	3 992,1	925,6	3 066,4	+ 2 140,8
1922	2 272,3	683,7	1 588,5	+ 904,7
1923	1 066,1	353,1	713,1	+ 360,7
1924	2 014,5	879,7	1 134,7	+ 255,1
1925	2 299,0	1 120,8	1 178,2	+ 47,4
1926	2 256,7	1 028,5	1 228,2	+ 199,7
1927	2 584,8	962,7	1 622,1	+ 659,3

Zdroj: Statistické sborníky Zahraniční obchod Republiky československé, Praha 1920–1928. Úprava a výpočty vlastní (v mil. Kč).

Obchodní smlouva z roku 1927 tak uzavřela období dlouhého vyjednávání o nastolení pravidel nových ekonomicko-hospodářsko-obchodních vztahů mezi oběma státy. Přičemž po rozpadu Rakousko-Uherska bylo Maďarsko v mnohem složitější situaci jakožto poražený stát. Zajímavá je obchodní bilance, která koliduje s celkovým obratem na přelomu dvacátých let, avšak dále, kdy celkový obrat zůstává statisticky nezměněn, aktivní obchodní bilance klesá.

Zde by bylo se možné z uvedených informací v tabulce, i z těch popsaných výše, domnívat, že Maďarsko bylo ve dvacátých letech v obchodních jednáních silným soupeřem Československa a díky úspěšnému jednání na poli mezinárodním (mezinárodní půjčka pod garancí Společnosti národů v roce 1924) a relativně rychlé stabilizaci vnitropoliticko-ekonomické situace se dokázalo rychle etablovat na relativně významný stát v mezinárodně-hospodářských vztazích (viz Graf 2.).

Graf 2. Celkový obrat obchodu mezi zeměmi v letech 1918–1927 (v mil. Kč)

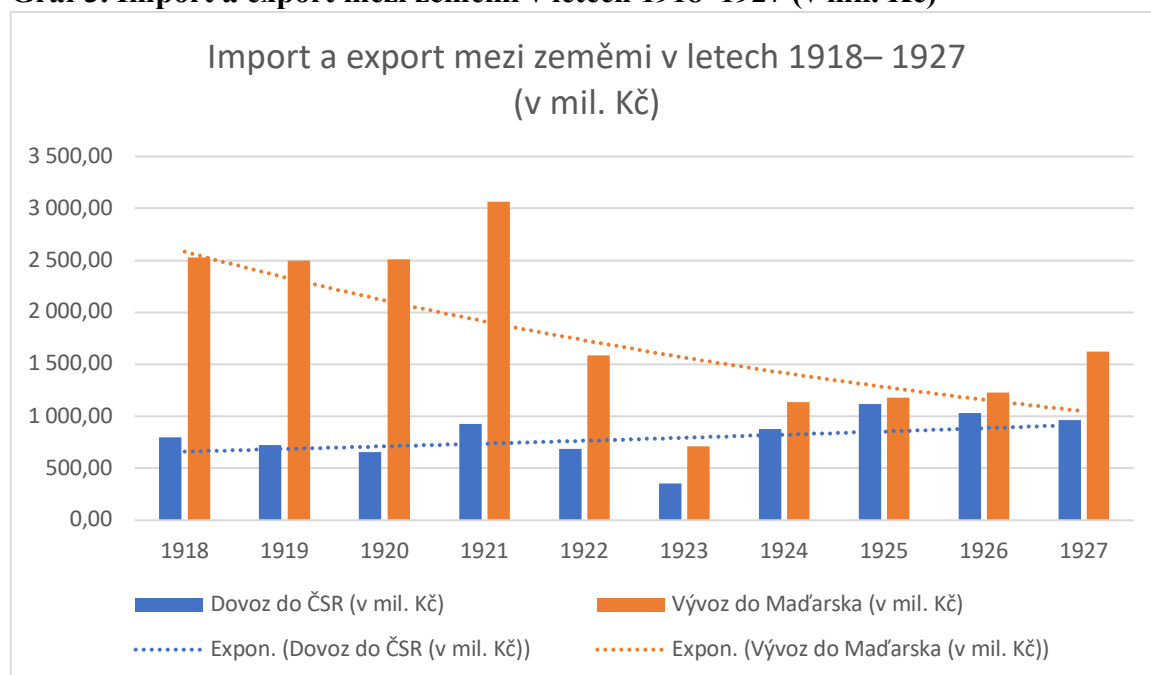
Zdroj: Statistické sborníky. Zahraniční obchod Republiky československé, Praha 1919–1928. Úprava a výpočty vlastní (v mil. Kč).

V grafu 3 je uveden celkový objem importu a exportu ve zkoumaném období. Je zde možné pozorovat, i přes mírný pokles, konstantní nárůst mezinárodního obchodu mezi oběma zeměmi ve dvacátých letech. Oranžová i modrá osa, značící vývoz do Maďarska, respektive dovoz do ČSR, má v delším období rostoucí tendenci. Především Maďarský vývoz v průběhu let pomalu narůstal až do obchodní smlouvy v roce 1927.

Právě na základě exponenciálních os, především pak na základě celkového dovozu do ČSR (modrá osa), je možné se domnívat, že nastupující zesílené Maďarsko se svou ochranářskou politikou začínalo svoji obchodní válku dvacátých let s Československem dostávat do vyrovnanější roviny.

Naopak právě na základě chybějící řádné obchodní smlouvy a každoročních problémů při jednáních o výměně zboží a oboustranných vládních opatření, se československý export snižoval.

Graf 3. Import a export mezi zeměmi v letech 1918–1927 (v mil. Kč)

Zdroj: Statistické sborníky. Zahraniční obchod Republiky československé, Praha 1919–1928. Úprava a výpočty vlastní (v mil. Kč).

2.1.4 Hospodářská spolupráce mezi Československem, Maďarskem a Rakouskem

2.1.4.1 Obchodně politické vztahy Československa a Rakouska v letech 1918–1927

Konsolidační proces obou států po rozpadu Rakousko-Uherska měl pro obě země zcela rozdílný průběh. Zatímco Československo, kterému sice zprvu chyběl základní prvek státnosti – svrchovanost, bylo brzy uznáno Francií v podstatě na základě svých historických hranic, včetně Slovenska. Rakousko, podobně jako Maďarsko, vycházející z první světové války jako země poražená, se naopak muselo konstituovat značně reaktivně. Stejně jako Maďarsku trvalo více než rok, než se dopracovalo k ustavení výsledné podoby poválečného Maďarska v podobě národně-konzervativního Maďarského království, s účelově omezeným parlamentním systémem, i Rakousko se muselo poměrně delší dobu vypořádávat s vnitřním národně-sociálním pnutím a všeobecnou poptávkou po sjednocení Rakouska s Německem, které bylo podporováno napříč celým politickým spektrem i celou společností. Těmto tendencím učinila přítrž až saint-germainská mírová smlouva z 10. září 1919, jež zakazovala Rakousku pojmenování jako Německé Rakousko a rakouský stát

musel přijmout realitu samostatného Rakouska a všech s tímto faktem souvisejících skutečností. V počáteční době existence poválečného Rakouska pak působilo jisté obtíže skutečnost, že Dohoda nechtěla s Rakouskem, které se snažilo jednat v určité kontinuitě se starým mocnářstvím, komunikovat napřímo, nýbrž skrz zastupitelské úřady jiných zemí.¹³¹

V prvních poválečných letech bylo mezi oběma zeměmi, tj. Československem a Rakouskem určující především jednání o dovozu uhlí, cukru a potravin. Zvláště velkou aktivitu vyvíjela Vídeň, kde se nedostatek potravin projevoval nejvíce.¹³²

Zlom pokračujících jednání nastal v listopadu 1918, kdy mezi Československem a Rakouskem proběhla ve Vídni první obchodně-politická jednání. Jednalo se o otázkách zásobování, přepravy a železnic. Dalším palčivým tématem byla otázka potravin a zásobování Sudet a otázce cukru, uloženého Vídni v Opavě, ke kterému se na základě československé blokády v kritické situaci Rakousko nedostalo. Životně důležitou komoditou bylo i uhlí, což se projevilo v zimě 1918–1919, kdy byla nedostatkem uhlí zasažena především velká rakouská města. Rakousko, bez vlastních dostatečných nalezišť uhlí, bylo v dodávkách zcela odkázáno na dovoz z českých zemí. Proto byla mezi Prahou a Vídni uzavřena 11. prosince 1918 dohoda o dovozu uhlí, avšak Rakousko muselo rezignovat na německojazyčné oblasti historického území Československa hlásící se k Rakousku a dále uvolnit a umožnit bezproblémovou dopravu kůry pro kožařský průmysl, jež se nacházel na území Rakouska.¹³³

V červenci 1919 se zásobovací krizí Rakouska zabývali i představitelé Rady pěti v Paříži. Stalo se tak v reakci na rakouský podnět přednesený na Nejvyšší ekonomické radě. Byl schválen návrh na navýšení potravinové pomoci Dohody, jenž byl navázán na rakouské dodávky zbraní a munice pro Československo. Napjaté vztahy vyústily v červenci sporem o finální podobu hranic, o nichž se jednalo na pařížské mírové konferenci. Na základě nátlaku dohodových mocností byla mezi Československem a Prahou podepsána 18. srpna 1919 v Praze další uhelná dohoda pro dodávky uhlí nejen pro zásobování obyvatel, ale i

¹³¹ HAAS, H. Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: MOMMSEN, H. *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno : Matice Moravská, 2000, 272 s. ISBN 80-902304-8-2., s. 113-177.; KONRÁD, O. *Nevyvážené vztahy: Československo a Rakousko 1918–1933*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2012, 309 s. ISBN 9788086495897., s. 53-55.

¹³² AMZV, PZ 1918–1975, Rakousko, Vídeň, č. 1. 1918

¹³³ AMZV, IV. sekce, k. 1003. Stručný nástin obsahu smlouvy s Německým Rakouskem o vzájemném kompenzačním obchodě z 12. 3. 1919. 1919

vídeňských elektráren. Rakousko se pak na základě kompenzační dohody zavázalo poskytovat Československu rudu, gumové zboží, hadry, magnezit a staré železo.¹³⁴ Postupnou normalizací cukerných a uhelných jednání se do centra dostávaly otázky o všeobecném uvolnění obchodního styku, neboť si země uvědomovaly vzájemnou provázanost ze staletého soužití a provázanost národních hospodářství. Důležité však nadále byly otázky ekonomické a finanční. Československo mělo zájem na hospodářské stabilizaci Rakouska, a proto byla za významného přispění Československa poskytnuta Rakousku mezinárodní finanční sanace. Praha se zavázala ke krytí úvěru částkou ve výši 650 milionů zlatých korun. Tato suma odpovídala jedné pětině mezinárodní půjčky. Tato skutečnost významně napomohla k prohloubení vzájemných vztahů.¹³⁵

První smlouvou vycházející z principu nejvyšších výhod byl dokument z roku 1922, s platností od prosince téhož roku. Ujednání obsahovalo seznam schválených obchodních komodit. Na československé straně se dojednaly exporty potravin krmiv, dřeva, minerálů, klovatin a pryskyřice. Rakousko naopak mohlo vyvážet víno, višňové a hruškové dříví, textil, dřevovinu, velocipеды, barvy a škrobová lepidla. Dále byl ujednáán jednodušší převod ovoce, masa, papíru, motorů a také bavlněného zboží, železo a železného zboží, svetřů, strojů elektrodynamických a elektromagnetických přístrojů.¹³⁶

V dalších letech československo-rakouská obchodní spolupráce probíhala, podobně jako československo-maďarská, na vzájemných kompenzačních smlouvách trvajících jeden až dva roky. V letech 1923–1924 byla jednání s Rakouskem upozaděna, jelikož se Československo zaměřilo na vyjednávání obchodních smluv s Itálií. Rakousko však nemohlo čekat příliš dlouho, a to zejména kvůli budoucí podobě československého sazebníku. Proto 27. listopadu 1924 vstoupila v platnost dodatková úmluva ke smlouvě z roku 1921.¹³⁷

¹³⁴ AMZV, IV. sekce, k. 1003, č. 27049. Návrh smlouvy s Německým Rakouskem o kompenzačních dodávkách uhlí do konce roku 1919. 1919

¹³⁵ KONRÁD, O. *Nevyvážené vztahy ...*, s. 55-60. Dále viz. LACINA, V. *Zlatá léta československého hospodářství 1918–1929*, Praha : Historický ústav Akademie věd České republiky, 2000. 254 s. ISBN 80-7286-000-3. s. 51–57.

¹³⁶ AMZV, IV. sekce, k. 1003, č. 4/V21 Smlouvy obchodní Rakousko – ČSR. 1921.

¹³⁷ Sb. z a n, Vyhláška, kterou se uvádí v prozatímní platnost dodatková úmluva k obchodní dohodě mezi republikou Československou a republikou Rakouskou, uzavřené v Praze dne 4. května 1921 č. 1/1925 Sb. 1925

Mezi léty 1924–1926 byly podepsány další dodatkové úmluvy o provádění dovozních a vývozních zákazů a celně-tarifních částí obchodu. Nakonec však byla po mnoha jednáních mezi léty 1926–1927 podepsána obchodní smlouva, mimo jiné zjednodušující bilaterální styk obou zemí, a to dne 11. června 1928.¹³⁸

Tabulka č. 20 ukazuje, jak velký podíl mělo Československo a Rakousko na vzájemném celkovém obchodě. První sloupec ukazuje podíl rakouských exportérů v importu Československa a druhý sloupec ukazuje podíl československých obchodníků na celkovém rakouském importu. Zatímco rakouský export do Československa tvořil necelých 7–9 % celkového zahraničního objemu, tak podíl československého exportu do Rakouska byl mezi 15–22 %.

Tabulka 20. Komparace obchodních styků ČSR a Rakouska na jejich domácích obchodních ukazatelích (v %)

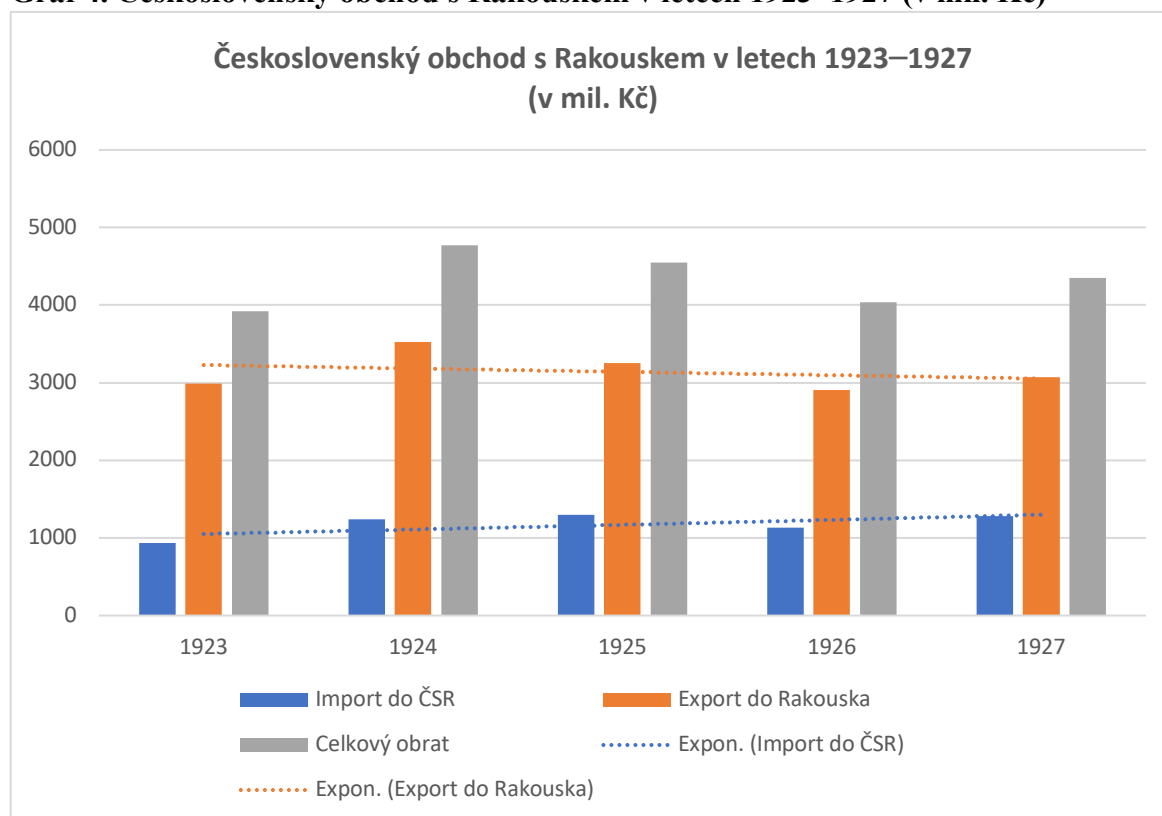
Rok	Podíl importu z Rakouska na celkovém importu ČSR v %	Podíl exportu z ČSR na celkovém exportu ČSR v %
1923	8,6	21,5
1924	7,8	20,7
1925	7,4	17,3
1926	7,4	16,3
1927	7,1	15,2

Zdroj: Statistické sborníky. Zahraniční obchod Republiky československé, Praha 1919–1928. Úprava a výpočty vlastní (%).

Dle grafu č. 4 můžeme zjistit, že si Československo zachovávalo s Rakouskem aktivní obchodní bilanci, podobně jako s Maďarskem. Československý obrat se po minimu v roce 1923 dostal na své maximum v dalším roce a následně si držel neměnný trend. Nicméně maximum z roku 1924 se již naplnit nepodařilo. Exponenciální osy odhalují trend obchodu ve sledovaném období. Ukazují, že jak rakouský import do ČSR, tak československý export do Rakouska měl přibližně stejný konstantní cyklus bez velkých změn. I skrze složité politicko-obchodní vztahy ve dvacátých letech se vzájemný obchod nevychýlil ze svého trendu.

¹³⁸ Sb. z a n., Vyhláška o dodatkové úmluvě mezi republikou Československou a republikou Rakouskou ze dne 21. července 1927 k obchodní dohodě mezi republikou Československou a republikou Rakouskou, sjednané dne 4. května 1921 č. 88/1928 Sb. 1928

Graf 4. Československý obchod s Rakouskem v letech 1923–1927 (v mil. Kč)

Zdroj: Statistické sborníky. Zahraniční obchod Republiky československé, Praha 1919–1928. Úprava a výpočty vlastní (v mil. Kč).

2.1.4.2 Obchodně politické vztahy Maďarska a Rakouska v letech 1918–1927

O teritorium habsburské monarchie se po skončení první světové války rozdělilo sedm států, z nichž pouze jen tři měly politické a ekonomické těžiště na jejím bývalém území – Československo v Praze, Rakousko ve Vídni a Maďarsko v Budapešti. Během první poloviny roku 1919 se původní uherské celní území zcela rozpadlo, což bylo zapříčiněno tím, že jednotlivé nástupnické se vyhlásily za samostatná celní území s vysokými celními bariérami, zavedly vlastní měnu a pomocí státních zásahů se snažily zbavit ekonomické závislosti na bývalém Rakousko-Uhersku. Vznik nových hospodářských celků byl doprovázen všeobecným nedostatkem potravin, paliv a dalších základních výrobků. Proto si každý stát snažil ponechat co nejvíce surovin na domácím trhu a exportovat do zahraničí, čímž se dlouholeté hospodářské vztahy zpřetrhávaly (viz výše).

Nástupnické státy se v poválečných letech zaměřovaly na vnitřní ekonomickou integraci svých velmi různorodých území a na vytváření vlastních národních ekonomik. Proto hlavním trendem uplatňovaným v hospodářské politice byl nacionalismus. Hlavními nástroji byla měnová politika, celní ochránářství, výše zmíněná nostrifikace a repatriace a získávání investic od západních zemí. Největší odlišnosti v tomto směru byly v Rakousku a Maďarsku, tedy státech v první světové válce poražených.¹³⁹

Jak již bylo uvedeno dříve, Rakousko nebylo zejména v období 1919–1921 schopno si zajistit dostatečný přísun nejnútnejších surovin, hlavně uhlí a potravin pokrývajících poptávku trhu. Nebýt mezinárodní sanace, rakouský stát by nebyl schopen vůbec nastalou situaci vyřešit.¹⁴⁰ Rakouské vládní kruhy ve snaze zabránit sociálním konfliktům reagujícím na nezaměstnanost byly nuceny uměle udržovat zaměstnanost. Tvorba takovéto politiky avšak byla finančně náročná, což vedlo k inflaci. Inflace znehodnocovala rakouskou korunu. K tomu nepřispěla ani nová opatření zavedená v sociální politice, jako například podpora v nezaměstnanosti, zkrácení pracovní doby a jiné, které znamenaly další finanční zátěž. Na začátku roku 1922 byla finanční situace Rakouska neudržitelná.¹⁴¹

Zahraniční půjčka Rakousku byla podepsána v rámci Ženevských protokolů 4. října 1922, která měla být hlavním důvodem k sanaci ekonomiky a konsolidaci veřejných financí. Na základě toho byl 18. listopadu 1922 zastaven tisk inflačních bankovek a od nového roku začala fungovat Národní banka. Zlomem však bylo přijetí nové měny – šilinku, který nahradil znehodnocenou korunu v poměru 10 000 korun k jednomu šilinku.¹⁴² Tímto krokem byla rakouská měna zachráněna, avšak ekonomika se stále nacházela ve složité situaci, především kvůli vysokému zdanění, vysokým celním tarifům a nízkým mzdám.

Vídeň v mezinárodním obchodě několikrát v rámci ochrany domácího trhu a v zájmu snahy o nastolení národní soběstačnosti v agrárním zásobování zvýšila cla

¹³⁹ TEICHOVÁ, A. *Kleinstaaen in Spannungsfeld der Großmächte: Wirtschaft und Politik in Mittel- und Südosteuropa in der Zwischenkriegszeit (Sozial- und Wirtschaftshistorische Studien)*. 1. vyd. Vídeň : Böhlau Wien, 1988. 216 s. ISBN 978-3702802653. s. 15-20.

¹⁴⁰ MACMILLANOVÁ, M. *Mírotvůrci. Pařížská konference 1919*. 1.vyd. Praha: Academia, 2004. 552 s. ISBN 80-200-1151-X. s. 252.

¹⁴¹ STEINBACH, G. *Kanzler, Krisen, Katastrophen. Die Erste Republik*. 1.vyd. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2006. 336 s. ISBN 3800071746. s. 90.

¹⁴² HLOUŠEK, V. *Konflikt versus konsensus. Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860-2006*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2008. 274 s. ISBN 978-80-210-4484-5. s. 127.

importovaných zemědělských komodit, a to i navzdory tomu, že celkový podíl orné půdy v Rakousku činil pouze 21,3 %. Především se jednalo o mouku, cukr, živá zvířata a maso. V dalších krocích pak rakouská vláda omezovala i import obilí.¹⁴³ Tato rozhodnutí poškozovala vzájemný obchod nejen s Československem, ale i s Maďarskem.

Řádná obchodní smlouva Rakouska s Maďarskem vstoupila v platnost 2. března 1923 na bázi nejvyšších výhod. Pro Maďarsko měla uvedená smlouva z řady dalších obchodních smluv podepsaných do té doby největší význam. Rakousko nabídlo Maďarsku menší či větší daňové úlevy v 140 případech obchodního zboží. V polovině srpna 1926 pak vstoupila v platnost dodatková tarifní smlouva. Pro Maďarsko byly nejdůležitější celní úlevy na mouku a víno, pro Rakousko pak maďarské celní úlevy mezi 10 – 75 % na výrobky rakouského textilního a strojírenského průmyslu.¹⁴⁴

Průmyslová a zemědělská výroba, která před válkou nacházela odbytiště v rámci vnitřního trhu, se nyní musela vyrovnat s obtížným světovým trhem a tlaku světových cen. Jen v případě Maďarska směřovalo před první světovou válkou 70 až 80 % vývozu do Rakouska a českých zemí, samozřejmě v rámci vnitřního trhu. To se však po rozpadu uherského trhu zcela změnilo. Nový celní systém vytvořil ze spolupracujících zemí soupeře na poli mezinárodně hospodářském. Navazování nových obchodních vazeb bylo podřízeno širším zahraničněpolitickým zájmům a vytouženým státním a národním suverenitám. Staré hospodářské vazby mezi středoevropskými státy však ještě dlouho přetrvávaly (viz výše).¹⁴⁵

¹⁴³ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 241-242.

¹⁴⁴ TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, s. 248-252.

¹⁴⁵ Srov. PRŮCHA, V. (a kol). *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918–1992, I. díl období 1918–1945*, Brno : Doplněk, 2004 . 580 s. ISBN 80-7239-147-X. s. 93, 103-107, 148-149; LACINA, V. *Dynamika průmyslového rozvoje v meziválečném Československu*. Český časopis historický, Praha : Historický ústav AV ČR 94, č. 2, 1996, s. 281-302.

Tabulka 21. Finanční objemy vzájemného importu do Rakouska a Maďarska v letech 1921–1927 (v mil. pengő)

Rok	Import do Rakouska (mil. pengő)	Import do Maďarska (mil. pengő)	Celkový obrat (mil. pengő)
1921	108, 437	94, 243	202, 680
1922	127, 162	134, 195	261, 357
1923	180, 698	94, 162	274, 860
1924	202, 316	140, 499	342, 815
1925	282, 916	193, 006	475, 922
1926	324, 758	186, 012	510, 770
1927	278, 236	203, 740	481, 976

Zdroj: *Magyar Statistikai Évkönyv, Új folyam*, 1920-1928, Budapest : Athenaum 1928. Úprava vlastní (v mil. pengő)

2.1.5 Srovnání vzájemného obchodu mezi Československem, Maďarskem a Rakouskem

Na základě uvedených informací výše srovnáme nyní celkově vzájemný obchod mezi Československou republikou, Maďarským královstvím a Rakouskou republikou od počátku dvacátých let do roku 1927.

Tabulka 22. Československý vývoz a dovoz z vybraných zemí v letech 1920–1927 (hodnota vyjádřena v běžných cenách v milionech Kč, podíl v procentech)

	Československý vývoz do				Československý dovoz z			
Rok	Rakouska		Maďarska		Rakouska		Maďarska	
	hodnota	podíl	hodnota	podíl	hodnota	podíl	hodnota	podíl
1920	9 679	33,9	2 515	8,8	3 272	13,7	655	2,7
1921	7 835	26,6	3 066	10,4	3 180	13,4	925	3,9
1922	3 969	20,2	1 588	7,9	2 180	16,2	683	5,0
1923	2 639 ↓	18,9	713 ↓	5,1	2 326	21,5	353	3,3
1924	3 524	20,7	1 134	6,7	3 281	20,7	879	5,5
1925	3 253	17,3	1 178	6,3	3 047	17,3	1 120	6,4
1926	2 904	16,2	1 228	6,9	2 490	16,3	1 028	6,7
1927	3 069	15,2	1 622	8,1	2 730	15,2	962	5,6

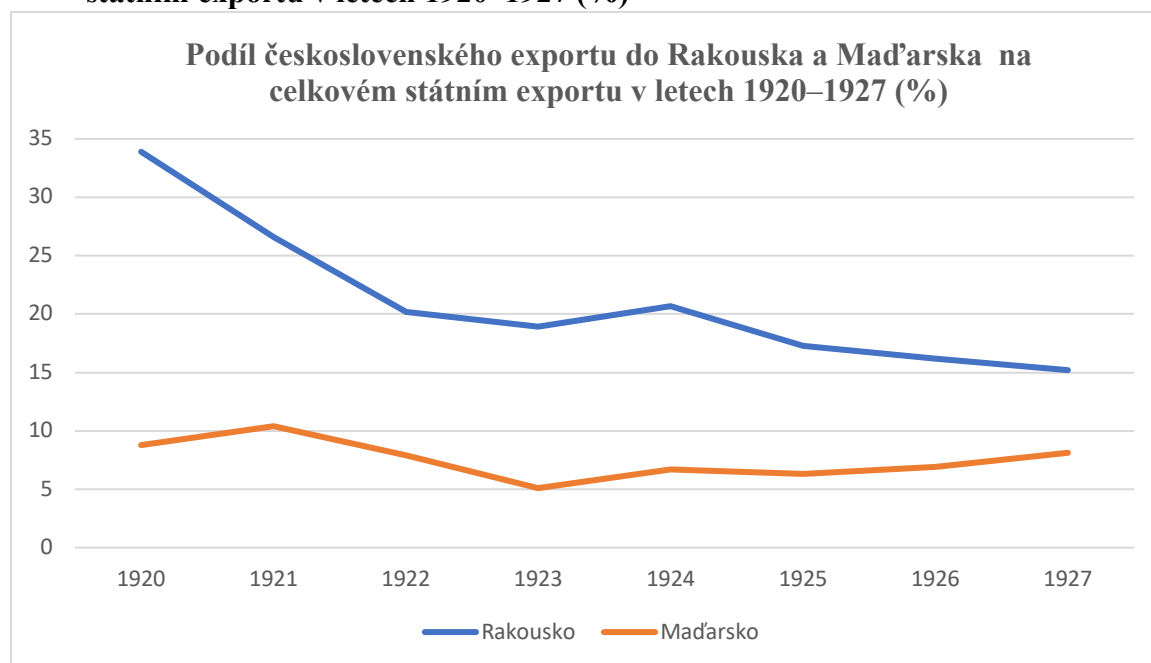
Zdroj: Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha: SNTL, 1985. 910 s., s. 852–854.; Statistická příručka republiky Československé II. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 164–165. Vlastní výpočty. (Kč, %)

Tabulka 22 komparuje československý vývoz a dovoz v letech 1920–1927 s vybranými zeměmi – Rakouskem a Maďarskem. Export do Rakouska vykazoval ve zkoumaných letech zprvu krátkodobou klesající tendenci, avšak po dosažení minima v roce 1923 se československý export do Rakouska stabilizoval a mírným tempem rostl až do roku 1927. Při detailní analýze jednotlivých let je patrné, že v roce 1920 směřovala největší část celkového československého exportu právě do Rakouska. Export do Rakouska měl přibližně 34% podíl na celkovém československém exportu. Podíl exportu ve stejném roce do Maďarska vypovídá o přetrvávající důležitosti a provázanosti bývalého uherského trhu. Je však důležité si uvědomit, že českoslovenští exportéři využívali Rakousko, stejně tak i Německo, jako reexportní zemi pro další odbyt svých výrobků.¹⁴⁶

¹⁴⁶ *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti, 1918–1945*, svazek III., redakce Lacina, V. – Pátek, J., Praha, 1995, s. 167–168.

Za vysokým procentním podílem československého vývozu do Rakouska z počátku dvacátých let stála mimo jiné ochota československých vládních kruhů přispět ke stabilizaci rakouské ekonomiky (podrobněji výše oddíl Obchodně politické vztahy Československa a Rakouska od rozpadu Rakousko-Uherska až do roku 1927). Zatímco vývojová tendence procentního podílu československého vývozu do Rakouska měla klesající tendenci, vývoz do Maďarska byl od roku svého minima v roce 1923 mírně rostoucí, což bylo zapříčiněno i růstem maďarského hospodářství a potřebou československých surovin (viz Graf 5). Růst však zaznamenáme i v případě celkového maďarského exportu do Československa.

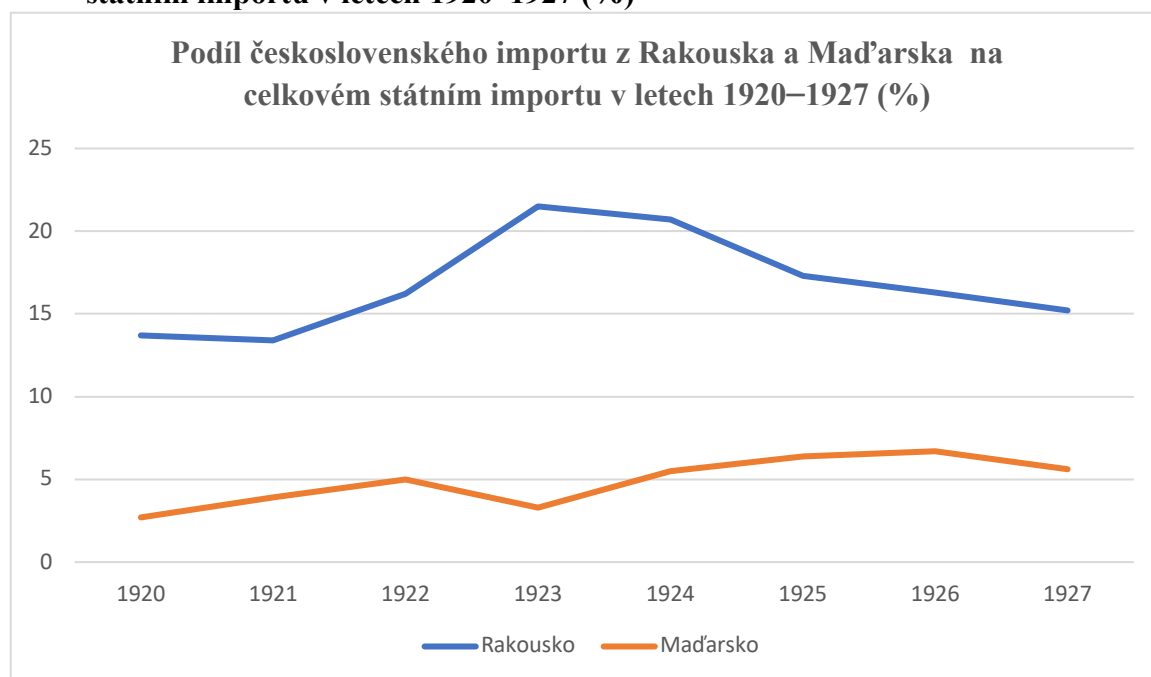
Graf 5. Podíl československého exportu do Rakouska a Maďarska na celkovém státním exportu v letech 1920–1927 (%)

Zdroj: Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha: SNTL, 1985. 910 s., s. 852–854.; Statistická příručka republiky Československé II. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 164–165. Vlastní výpočty. (%)

Velmi specifický byl československý dovoz z Rakouska, jehož hodnota začátkem dvacátých let rostla a následně mírně klesla, avšak procentuální podíl je vzhledem k růstu československého hospodářství v období konjunktury konstantní. Vývojový trend maďarského exportu do Československa potvrzuje růst maďarské ekonomiky ve dvacátých letech (viz Graf 6) .

Graf 6. Podíl československého importu z Rakouska a Maďarska na celkovém státním importu v letech 1920–1927 (%)

Zdroj: Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha: SNTL, 1985. 910 s., s. 852-854.; Statistická příručka republiky Československé II. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 164-165. Vlastní výpočty. (%)

2.1.6 Zhodnocení hospodářské spolupráce mezi ČSR a Maďarskem v letech 1920–1927

Po vytvoření nových státních útvarů na území bývalého Rakousko-Uherska se jejich vlády musely vypořádat s řadou problémů a důležitými úkoly, které souvisely mj. i s přechodem z válečného hospodářství na mírové podmínky fungování celého hospodářského sektoru. V souvislosti s výstavbou nových národních ekonomik se nástupnické státy musely rovněž vyrovnat s redukcí dosavadních ekonomických vazeb s dalšími státy, jež původně patřily do společné monarchie. V případě československo-maďarských hospodářských vztahů lze dle výše zjištěného konstatovat, že se původní uherské vazby mezi obchodníky v trianonském Maďarsku a nově vzniklém Československu v prvopočátku dvacátých let příliš nezmenšovaly. Nový vzájemný obchod mezi oběma státy pokračoval ve svém zpočátku v kontinuitě bývalého obchodu v rámci jednotného vnitřního trhu monarchie. I přes zcela zásadní vládní kroky pro budoucí rozvoj samostatných států v obou zemích (nostrifikace, repatriace, pozemková reforma, měnová

reforma) si Československo i Maďarsko uvědomovaly důležitost vzájemných hospodářsko-politických vztahů a proto a na základě výše zjištěných dat lze dokumentovat, že mezi oběma státy probíhal kontinuální vzájemný obchod i za nových, z počátku poměrně ztížených podmínek plynoucích ze vzájemné animozity, jež vyvěrala z negativního postoje Budapešti k nekompromisním podmínkám mírové smlouvy a nastoleného statu quo ve střední Evropě, byť maďarská vláda nakonec trianonskou mírovou smlouvu podepsala a následně jí ratifikovalo i maďarské Národní shromáždění. Provedená analýza vzájemného obchodu mezi oběma státy v daném období verifikuje první hypotézu, tedy že podpisem mírové smlouvy nedošlo k okamžité stagnaci zahraničního obchodu mezi Československou republikou a Maďarským královstvím.

V prvních letech samostatné existence obou států proběhla první vzájemná „otukávací“ hospodářsko-politická, na jejichž základech byly podepsány kompenzační smlouvy. Možnost podpisu řádné bilaterální obchodní úmluvy se však v brzké době ukázala jako nereálná. Do roku 1923 se podařilo uzavřít pouze dohody o běžném obchodním styku a vždy na určité prozatímní období. Tyto smlouvy vycházely v prvé řadě z naturální směny a přesně určovaly jeho objem. Hlavní obchodně-politické otázky byly v té době odsunuty do pozadí, podle všeho kvůli maďarskému antagonismu vycházejícímu z trianonské mírové smlouvy, a také kvůli sjednávání mezinárodní půjčky k ozdravení a nastartování maďarského hospodářství. V roce 1924 byla poskytnuta Maďarsku mezinárodní finanční půjčka pod garancí Společnosti národů, díky které mělo Maďarsko při vyjednávání o obchodní spolupráci lepší pozici než v letech minulých, především z důvodu zaváděného protekcionismu a celních opatření.

V prvních letech byly obchodovány především suroviny potřebné pro průmyslová odvětví. Československý export do Maďarska obsahoval především palivové, užitkové a stavební dříví, dále dřevěné a nerostné uhlí a v dalších letech i suroviny pro textilní průmysl. Významná část dovozu do Maďarska pocházela z odloučených území Slovenska a především Podkarpatské Rusi (viz tabulky výše). Hodnota zasílaných komodit se měnila v závislosti jak na uváděných celních a daňových bariérách, tak i z důvodu postupného růstu maďarského hospodářství. Výhodnost zahraničně-obchodní spolupráce autor diplomové práce shledává vyšší pro maďarskou stranu, za dané poválečné konstelace především ve vazbách na silnou průmyslovou oblast českých zemí a surovinovou oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Československý import obsahoval z počátku dvacátých let předně minerály (nerosty), dále obilí, slad, luštěniny, mouku a mlýnské výrobky. Mezi nejdůležitějšími obilními komoditami byly pšenice a žito. V dalších letech byla odesílána i kukuřice, vepřový dobytek či ovčí vlna.

Během následujícího období let 1924–1926 probíhala opět užší vzájemná hospodářsko-politická jednání, ale stále byly uzavírány opět pouze provizorní smlouvy týkající se určitého typu zboží. V každém státě pak probíhala zároveň interní jednání o nových clech, daních a jiných opatřeních na dovozní a vývozní zboží.

Zlom nastal až v roce 1927 podpisem řádné obchodní smlouvy postavené na tendenci nejvyšších výhod se značnými úlevami v dalších obchodních sektorech.

Celkový obrat obchodu mezi zeměmi měl po celé zkoumané období konstantní trend s drobným výkyvem v letech 1922 a 1923. S tím souvisí i hypotéza druhá: Antagonismus vycházející z charakteru maďarské mírové smlouvy byl hlavním determinantem jak zhoršení politických vztahů ve dvacátých letech mezi Maďarským královstvím a Československou republikou, tak posléze stagnací objemu obchodu mezi oběma státy, která byla analýzou dat v této práci verifikována. Oporou k verifikaci budiž výzkum objemu obchodu v jednotlivých letech, v němž se projevuje pokles a následná stagnace až do roku 1927.

Závěr

Diplomová práce přinesla zhodnocení vývoje vzájemné hospodářské spolupráce mezi Československou republikou a Maďarským královstvím v období od počátku dvacátých let až do roku 1927, kdy byla mezi oběma státy podepsána řádná obchodní smlouva. Důvodem pro zpracování tohoto tématu bylo zjištění o stále nedostatečném výzkumu československo-maďarských obchodních vztahů s bližším zaměřením na obchod s odloučenými územími – Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Statistiky zmíněného obchodu česká strana neevidovala. Jediné dostupné informace k tématu lze získat z tehdejších oficiálních maďarských statistických údajů. Při zhodnocení objektivity statistik se však autor domnívá, že maďarská strana neměla důvod po odloučení Slovenska a Podkarpatské Rusi hodnoty upravovat. Dalšími výzkumy, které komplexně hodnotí vzájemnou hospodářskou spolupráci, ať už jsou dány více či méně do souvislosti s politickým kontextem, jsou práce historiků Marie Romportlové a Andreje Tótha, ze kterých autor práce čerpal.

Teoretická část diplomové práce přinesla zhodnocení role Československa a Maďarska při formování jejich vzájemných bilaterálních vztahů i vnitropolitických poměrů. Poukázala na charakter hospodářsko-politické situace v obou zemích bezprostředně po válce a předpoklady pro jejich vzájemný obchod. Důležitým zlomem bylo podepsání trianonské mírové smlouvy maďarskou vládou 4. června 1920, která vzájemné vztahy obou zemí zneutralizovala. V rámci teoretické části byl největší problém sběr dat pro hlubší zhodnocení výstupů bilaterálních jednání, především z maďarské strany. Klíčovými se tak staly materiály při bádání v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

Analytická část poté přinesla zhodnocení hospodářské spolupráce mezi Československem a Maďarskem ve zmíněném období, a to včetně analýzy zahraničního obchodu mezi odloučenými oblastmi – Slovenskem a Podkarpatskou Rusí a Maďarskem. Podklady pro tuto práci byly získány přímou metodou za pomoci archivního výzkumu v AMZV. Zdrojem dat zahraničního obchodu byly pak československé a maďarské statistické ročenky. Autor při zkoumání uvedených hodnot narazil na zajímavý problém s lišícími se obchodními hodnotami k daným rokům z československé a maďarské strany. Autor se domnívá, že se jedná o účetní rozdíly v daných letech, kdy například česká strana mohla mít komoditu v části export uvedeném v jednom roce, avšak maďarská strana v roce

následujícím, což mohlo být způsobeno časovou prodlevou mezi vypravením zboží a jeho převzetím druhou stranou především v období přelomu konkrétního kalendářního roku. Uvedené komplikace byly vyřešeny výpočtem celkových tendencí, za import a export, za celé období.

Autorovi se podařilo na základě odpovědí na zvolené výzkumné otázky verifikovat obě hypotézy. První dvě výzkumné otázky se přímo týkaly tvrdých dat v importu a exportu. Tato data byla dohledána a představena v přesné posloupnosti tak, aby dopomohla k odpovědi na hypotézu, která tvrdila, že po podpisu trianonské mírové smlouvy nedošlo k okamžité stagnaci zahraničního obchodního obratu mezi Československem a Maďarskem z důvodu kontinuity původního trhu.

Druhá hypotéza jež zněla: Antagonismus vycházející z charakteru maďarské mírové smlouvy byl hlavním determinantem jak zhoršení politických vztahů ve dvacátých letech mezi Maďarským královstvím a ČSR, tak posléze stagnací objemu obchodu mezi oběma státy. K její verifikaci došlo, neboť podle autora je na hospodářskou spolupráci nutno pohlížet optikou původního společného trhu, který byl vznikem Československa a podpisem mírové smlouvy s Budapeští definitivně narušen. Docházelo tedy k pokračování obchodu, ale za nových specifických mezinárodních i vnitropolitických podmínek.

Poslední výzkumná otázka týkající se důsledků restriktivních opatření ukázala, že jednotlivá, vzájemný obchod omezující rozhodnutí, jak v ČSR, tak i v Maďarsku, se podepsala na celkovém objemu, a to především tím, že neustále vytvářela bariéry pro exportéry z obou zemí. Ti se museli s neustále se měnící situací (clo, daně) vypořádávat různě. Například českoslovenští exportéři stavěním vlastních textilních filiálék v Maďarsku.¹⁴⁷

Skrz složité období dvacátých let se společné vztahy a z nich pramenící vzájemný obchod udržovaly ve stejné míře. Po odeznění kontinuity uherského trhu nastala podle získaných dat stagnace vzájemného obchodu, který byl omezen pouze na úroveň obchodování se základními a pro oba státy nezbytnými komoditami jako obilí a mouka pro ČSR a palivové zboží pro Maďarsko, díky konjunktury na přelomu dvacátých let pak dokonce i s mírným růstem. Podobný trend vykazuje i srovnání obchodu Maďarska s odloučenými územími, jež připadly Československu.

¹⁴⁷ SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské...*, s. 320.

Pro lepší představu hospodářské spolupráci mezi Československem a Maďarskem ve sledovaném období byl komparován i vzájemný obchod mezi ČSR a Rakouskem ve a Rakouskem a Maďarským královstvím ve stejném časovém rozmezí. Rakousko bylo pro Československo s ohledem na podíl obchodu významnějším partnerem v mezinárodním obchodě, avšak i podíl exportu do Maďarska představoval statisticky významnou část československého zahraničního obchodu.

Z hlediska poklesu československého vývozu do Maďarska ve zkoumaném období a naopak růstu maďarského exportu do Československa je možné z kvalitativního hlediska hodnotit spolupráci výhodnou předně pro Maďarsko.

V práci nebyl záměrně řešen problém pozemkové reformy a ani hlubší zkoumání nostrifikace, především z důvodu rozsahu práce. Diplomová práce se také příliš nezabývala vnitropolitickými tlaky na politické vládnoucí kruhy a také ostatními mezinárodními jednáními v té době, které mohly mít rovněž svůj vliv na průběh bilaterálních politicko-obchodních jednání a vzájemnou spolupráci.

Dalším přínosem nad rámec práce by mohlo být zkoumání dalšího období po roce 1927 a následně i vlivu Velké hospodářské krize na vzájemný obchod mezi Prahou a Budapeští.

Seznam tabulek

Tabulka 1. Změna vybraných demografických údajů o Maďarsku (Uhersku) v letech 1913 a 1927	19
Tabulka 2. Nostrifikace společností do roku 1927 (ks, v mil. Kč)	22
Tabulka 3. Pozemková reforma od 1919 do roku 1927 (ha)	22
Tabulka 4. Celkový obrat mezi ČSR a Maďarskem v letech 1918 a 1919 v mil. Kč	26
Tabulka 5. Import a export zboží v roce 1920. Celková bilance. (t, mil. Kč)	44
Tabulka 6. Import a export zboží v roce 1921. Celková bilance. (t, mil. Kč)	46
Tabulka 7. Import a export zboží v roce 1922. Celková bilance. (t, mil. Kč)	49
Tabulka 8. Import a export zboží v roce 1923. Celková bilance. (t, mil. Kč)	51
Tabulka 9. Import a export zboží v roce 1924. Celková bilance. (t, mil. Kč)	54
Tabulka 10. Import a export zboží v roce 1925. Celková bilance. (t, mil. Kč)	56
Tabulka 11. Import a export zboží v roce 1926. Celková bilance. (t, mil. Kč)	58
Tabulka 12. Import a export zboží v roce 1927. Celková bilance. (t, mil. Kč)	59
Tabulka 13. Export a import do odloučených území v roce 1923 (t, mil. Kč)	62
Tabulka 14. Export a import do odloučených území v roce 1924 (t, mil. Kč)	63
Tabulka 15. Export a import do odloučených území v roce 1925 (t, mil. Kč)	64
Tabulka 16. Export a import do odloučených území v roce 1926 (t, mil. Kč)	65
Tabulka 17. Export a import do odloučených území v roce 1927 (t, mil. Kč)	66
Tabulka 18. Celkový export, import a obrat v letech 1923–1927 (v mil. Kč)	67
Tabulka 19. Výměna zboží mezi ČSR a Maďarskem v letech 1920–1927 v mil. Kč	69
Tabulka 20. Komparace obchodních styků ČSR a Rakouska na jejich domácích obchodních ukazatelích (v %)	74
Tabulka 21. Finanční objemy vzájemného importu do Rakouska a Maďarska v letech 1921–1927 (v mil. pengő)	78
Tabulka 22. Československý vývoz a dovoz z vybraných zemí v letech 1920–1927 (hodnota vyjádřena v běžných cenách v milionech Kč, podíl v procentech)	79

Seznam grafů

Graf 1. Souhrn obchodu mezi Slovenskem, Podkarpatskou Rusí a Maďarskem v letech 1923–1927 (v mil. Kč)	68
Graf 2. Celkový obrát obchodu mezi zeměmi v letech 1918–1927 (v mil. Kč).....	70
Graf 3. Import a export mezi zeměmi v letech 1918–1927 (v mil. Kč)	71
Graf 4. Československý obchod s Rakouskem v letech 1923–1927 (v mil. Kč).....	75
Graf 5. Podíl československého exportu do Rakouska a Maďarska na celkovém státním exportu v letech 1920–1927 (%)	80
Graf 6. Podíl československého importu z Rakouska a Maďarska na celkovém státním importu v letech 1920–1927 (%)	81

Seznam použitých zdrojů

Archivní prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

IV. sekce

AFMZV, IV. sekce, krab. č. 544, sl. 1, č. 1277/20. Zpráva úřadu delegáta ČSR v Budapešti z 28. 2. 1919.

AFMZV, IV. Sekce, krab. č. 658, č. 1033/20.

AFMZV, IV. sekce, krab. č. 927, sl. 6/1; krab. č. 924, sl. 8.

AFMZV, IV. sekce, krab. č. 929, sl. 8, č. 106471/IV/26; dopis z 10. 7. 1926.

Telegramy odeslané

AFMZV, Telegramy odeslané 1920, č. 3135; telegram MZV delegatuře v Budapešti dne 17. 6. 1920.

AFMZV, Telegramy odeslané 1921, č. 4971-4985; Benešův telegram ze 17. 3. 1921.

AFMZV, Telegramy odeslané 1926, č. 700—701.

Vydané prameny

1. Československá statistika. Svazek 18. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 5), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1923*. Praha : Státní statistický úřad. 1924.
2. Československá statistika. Svazek 30. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 7), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1923 a 1924*. Praha : Státní statistický úřad. 1925.
3. Československá statistika. Svazek 36. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 9), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1925*. Praha : Státní statistický úřad. 1926.
4. Československá statistika. Svazek 38. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 10), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1926*. I. díl. Praha : Státní statistický úřad. 1927.
5. Československá statistika. Svazek 55. Řada III. (Zahraniční obchod, sešit 13), *Zahraniční obchod Republiky československé v roce 1927*. II. díl. Praha : Státní statistický úřad, 1929.

6. *Diplomatické dokumenty týkající se pokusů o znovunastolení Habsburků na trůn maďarský. Srpen 1919 – listopad 1921.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1922.
7. Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR.* Praha: SNTL, 1985. 910 s.
8. *Magyar Statistikai Évkönyv, Új folyam, 1923–1925,* Budapest : Athenaum 1928.
9. *Magyar Statistikai Évkönyv, Új folyam, 1927,* Budapest : Athenaum 1929.
10. *Sbírka zákonů a nařízení ČSR, 1920. Částka II. Vydána dne 10. ledna 1920.*
11. *Sbírka zákonů a nařízení ČSR, 1922. Částka 29. Vydána dne 28. března 1922.*
12. *Sbírka zákonů a nařízení ČSR, 1925. Částka 51. Vydána 16. června 1925.*
13. Státní úřad statistický. *Statistická příručka republiky Československé II. Praha: Státní úřad statistický, 1925*
14. Státní úřad statistický. *Statistický přehled zahraničního obchodu Republiky československé za rok 1920-1922.* Praha: Státní úřad statistický, 1923.

Noviny

1. *Obrázkový večerník Národ,* 1925.

Literatura

1. BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce II,* Praha : Orbis : Čin, 1927, 612 s.
2. BEREND, I.; RÁNKI G. *The development of the manufacturing industry in Hungary (1900–1944).* Budapest: Akademia Kiadó, 1960.
3. BĚLINA, P. *Kronika Českých zemí. Čtvrté, aktualizované vydání.* Praha : Fortuna Libri, 2012, s. 625. ISBN 9788073211.
4. CSÍKI, T. *Városi zsidóság Északkelet- és Kelet-Magyarországon (A miskolci, a kassai, a nagyvárad, a szatmárnémeti és a sátoraljaújhelyi zsidóság gazdaság- és társadalomtörté-netének összehasonlító vizsgálata 1848–1944),* Budapest: Osiris Kiadó, 1999, ISBN 9633795591.
5. DEJMEK, J. *Trianonská smlouva: Devadesát let poté,* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, ISBN 978-80-86547-92-3.
6. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti, 1918–1945 ,* svazek III., redakce Lacina, V. – Pátek, J., Praha, 1995.

7. GERLOCH, A.; HŘEBEJK, J.; ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektum, 1996. 319 s. ISBN 80-7175-041-7.
8. GULYÁS, L. *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*. Máriabesnyő-Gödöllő 2012. s. 138. ISBN 978-615-5257-08-7.
9. HAAS, H. Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích v letech 1918 až 1919. In: MOMMSEN, H. *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno : Matice Moravská, 2000, 272 s. ISBN 80-902304-8-2.,
10. HLOUŠEK, V. *Konflikt versus konsensus. Konfliktní linie, stranické systémy a politické strany v Rakousku 1860–2006*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2008. 274 s. ISBN 978-80-210-4484-5.
11. HOTMAR, J. *Zrození republiky 1914–1918*. Brno: Stilus Press, 2005. ISBN 8090355048.
12. IRMANOVÁ, E. *Maďarsko a versailleský mírový systém*, Ústí nad Labem: Albis international, 2002, ISBN 80-86067-62-9.
13. JAKUBEC, I.; EFMERTOVÁ, M.; SZOBI, P.; ŠTEMBERK, J. *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1992*. Praha: Oeconomica, 2008. s. 127. ISBN 978-80-245-1450-5.
14. KLIMEK, A. *Říjen 1918: vznik Československa*. Praha: Paseka, 1998, 280 s. ISBN 80-7185-175-2.
15. KONTLER, L. *Dějiny Maďarska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 614 s. ISBN 980-7106-616-3.
16. KONRÁD, O. *Nevyvážené vztahy: Československo a Rakousko 1918–1933*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2012, 309 s. ISBN 9788086495897.
17. LACINA, V. *Dynamika průmyslového rozvoje v meziválečném Československu*. Český časopis historický, Praha : Historický ústav AV ČR 94, č. 2, 1996.
18. LACINA, V. *Zlatá léta československého hospodářství 1918–1929*, Praha : Historický ústav Akademie věd České republiky, 2000. 254 s. ISBN 8072860003.
19. MACMILLANOVÁ, M. *Mírotvůrci. Pařížská konference 1919*. 1.vyd. Praha: Academia, 2004. 552 s. ISBN 80-200-1151-X.
20. MASARYK, T. G. *Cesta demokracie II., projevy, články, rozhovory 1921–1923*; VAŠEK, R.; FEJLEK, V.: *Spisy TGM*; sv. 34, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2007, s. 407-409. ISBN 978-80-86495-43-9.

21. MOMMSEN, H. *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno : Maticе Moravská, 2000, 272 s. ISBN 80-902304-8-2.
22. OLŠOVSKÝ, R. (a kol.) . *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961, 718 s. ISBN 80-99-94512-31-7.
23. PRŮCHA, V. (a kol). *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918–1992, I. díl období 1918–1945*, Brno : Doplněk, 2004. 580 s. ISBN 807239147X.
24. PRŮCHA, V. *Hospodářské dějiny evropských socialistických zemí*, Praha: Svoboda, 1977. 606 s. ISBN 8024504995.
25. PŮLPÁN, K. *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*. Praha. 1993. 880 s. ISBN 80-7066-786-9.
26. RAUCHENSTEINER, M.: *The First World War ad the End of Habsburg Monarchy, 1914-1918*. Vienna: Böhlau, 2014, 1181 s. ISBN 978-320-579-588-9.
27. ROMPORTLOVÁ, M. *ČSR a Maďarsko 1918-1938: bezprostřední vývojová báze a průběh obchodně politických vztahů*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1986, 159 s.
28. ROMPORTLOVÁ, M.; SLÁDEK, Z.: *Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918–1938*, Brno : Masarykova univerzita, 1994. 216 s. ISBN 80-210-0588-2.
29. ROMSICS, I. *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*, Budapešť: Osiris Kiadó, 2005, 380 s. ISBN 633898102.
30. SIRŮČEK, P. (a kol.) *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, Praha: Melandrium, 2007, 511 s. ISBN 978-80-86175-53.
31. SKORKOVSKÝ, J.: *Obchodní smlouva mezi Československou republikou a Maďarským královstvím*, ZP 1927, s. 953.
32. SLÁDEK, Z.; ROMPORTLOVÁ, M. *Československo-maďarské hospodářské styky ve 20. letech. (Nástin problematiky a vývoj jejího politicko-obchodního aspektu od r. 1918 do smlouvy z r. 1927)*. Europae Centralis Atque Orientalis Studia Historica, II, 1975.
33. STEINBACH, G. *Kanzler, Krisen, Katastrophen. Die Erste Republik*. 1.vyd. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2006. 336 s. ISBN 3800071746.
34. TEICHOVÁ, A. *Kleinstaaten in Spannungsfeld der Großmächte: Wirtschaft und Politik in Mittel- und Südosteuropa in der Zwischenkriegszeit (Sozial- und*

- Wirtschaftshistorische Studien*). 1. vyd. Vídeň : Böhlau Wien, 1988. 216 s. ISBN 978-3702802653.
35. TÓTH, A. *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století*, Praha: Oeconomica, 2015, 344 s. ISBN 978-80-245-2114-5.
 36. TÓTH, A. *První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) – Bruck an der Leitha*. Moderní dějiny č.9/2001, Praha : Historický ústav, 2001, s. 97-156. ISBN 80-7286-033-X.
 37. TÓTH, A. *První bilaterální jednání mezi Československem a Maďarskem (1921) II. – Mariánské lázně*. Moderní dějiny č. 10/2002, Praha : Historický ústav, 2002, s. 29-76. ISBN 80-7286-013-5.
 38. TÓTH, A., *Stanovisko Budapešti v otázce podpisu mírové smlouvy se spojeneckými a přidruženými mocnostmi (květen – červen 1920)*, In: Slovanský přehled, roč. 93, č. 2, 2007.
 39. VONDRÁČEK, K.; ZIMÁK J. (a kol.). *Vpád maďarských bolševiků na Slovensko v roce 1919*, Bratislava: Slovenský Chýrnik 1938, 315 s., s. 36.
 40. VYKOUPIL, L. *Jiří Stříbrný: portrét politika*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 318 s. ISBN 80-86488-11-X.

Internetové zdroje

1. *Deset let Československé republiky*, sv. 2, Praha, 1928. 773 str. [online]. [cit. 2019-04-16]. Dostupné zde: <http://www.digitalniknihovna.cz/vse/view/uuid:2c8a7e03-5d7d-4e6c-9b26-609e308c6975?page=uuid:fdec6d0e-6b13-4400-89f5-909a9b91c5f5>